

Муҳаммад СОДИҚ

ПУЛ ЖАНОБИ ОЛИЙЛАРИ

84 (59)

С-75

**Kitob shu yerda ko'rsatilgan muddatdan
kechiktirilmagan holda topshirilishi shart**

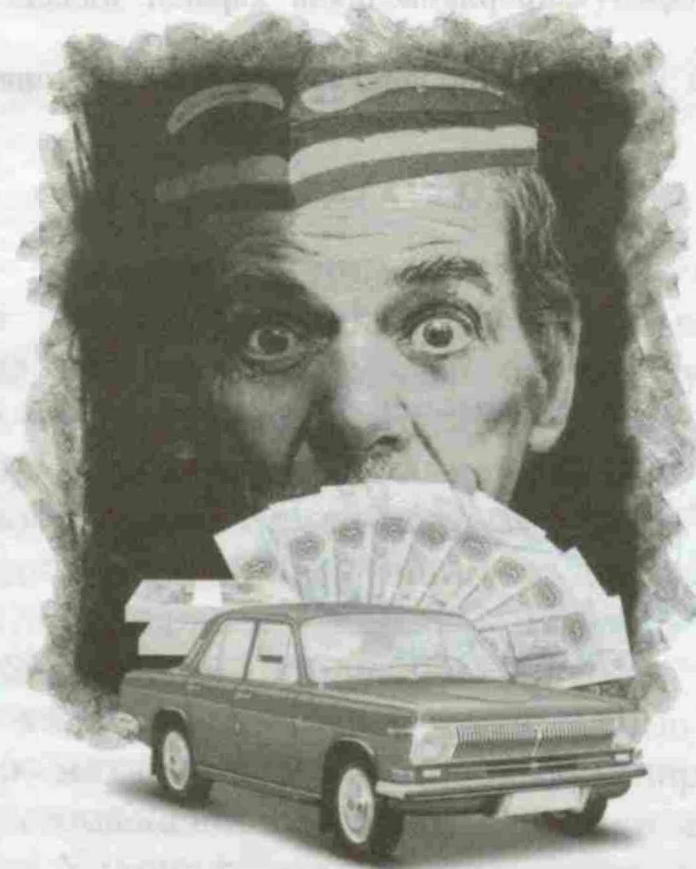
ilgarigi berilmalar miqdori _____

--	--

Муҳаммад СОДИҚ

ПУЛ ЖАНОБИ **ОЛИЙЛАРИ**

Қисса

ТОШКЕНТ
«O'ZBEKISTON»
2017

УЎК 821.512.133-31
КБК 84(5Ў)7
С 75

Асар воқеалари шўро даврида бўлиб ўтган. Эх-хе, у замонларда нималар бўлиб ўтмаган дейсиз?

Инсонлар хато ва камчиликлардан хулоса чиқариб, шу хатоларни такрорламасликка ҳаракат қилади. Шундай эмасми?..

Бунга китобни ўқиб чикқач, ўзингиз ҳам ишонч ҳосил қиласиз.

ISBN 978-9943-28-726-6

© Мухаммад Содик, 2017

© «O'zbekiston» НМИУ, 2017

*Кирланиб битдим ўзим,
Дунёни поклай олмадим.*

Абдулла ТЎҚАЙ

ШАҲИД БЎЛГАН ПЛАШ

«Пул – қўлнинг кири», – дейди қўли пул кўрмаган камбағал. Ҳақиқатан ҳам шундайми? Унда қўлимда пулим кўп бўлсин, узоқроқ сақланиб қолсин, деганлар қўлларини умрбод ювмай юришлари керак экан-да! Бундан чиқди, бойлар қўлларини ювмай юришаркан-да! Жа... унақамасдир-ов... Битта қўшним жуда-жуда бой, аниқроғи, бойларнинг додаси. Қаерда, қайси банкда қанча пули борлигини ўзи ҳам эсидан чиқариб юборганига анча бўлган. Аммо қўни-қўшнилар, маҳалла-қўй, қариндош-уруғлар унинг бойлигини аллақачон ҳисоблаб, ҳисобини чиқариб қўйишган. Уларнинг хомчўт қилишича, қўшним пулини («қўки»ни, албатта) санамас экан, тарозида ҳам тортмасмиш (тош етмас экан), метрлаб ўлчаркан. Масалан: 1 метр куб 25 сўмлик пул

34.013.000 сўм, 10 сўмлиги 7 миллион 550 минг сўм. Айтмоқчи, 1 метр кубдаги юз долларлик пул 127 миллион 567 300 доллар бўларкан.

Майли, у киши тортадим, ўлчайдими, кўзда чамалайдими... нима бўлгандаям, ўша кишининг қўли кир эмас – аниқ биламан. Сўрашганмисиз, дейсизми? «Ха» десамми, «йўк» десамми... Йўк ҳам, ха ҳам. Тўғри, ён қўшним – жон қўшним. Аммо умрим давомида сўрашганимни эслай олмайман. Фақат бир марта – у киши кенжа ўғлини уйлантирганда (бизни таклиф ҳам қилмаганди, қувалик дўстим унинг ўғли билан ҳукукшунослик факультетида бирга ўқиркан: курсдошлари келишганда мени ҳам тўйга судраб олиб киришганди) сўрашгандай бўлганман. Ўшанда ўғлининг курсдошлари қатор бўлишиб у киши билан сўрашишганида, ҳамма қатори менга ҳам қўлини чўзгандай бўлганди. Мен ҳам унинг оппоқ, юмшоқ қўлини ушлагандим, тилло узуги кафтимга қаттиқ ботганди. Ўшанда кўрганман, қўшнимнинг қўли оппоқ, кири йўк эди. Энди нима дейсиз? Мақол чиппакка чиқдими? Ундай десак, халқ ёлғон гапириши мумкин эмас. Ёлғондан мақол тўқилмайди. Бу ерда бошқа гап бор. Бойларнинг қўли ростдан ҳам кир бўлади. Бунини кейинроқ билиб оласиз. Ҳар қандай катта бойлик ортида жиноят ётади деб бежиз айтмайдилар. Ҳақрост. Лекин... бу ўтмишнинг гапи. Машаққатли меҳнат қилиб пул топаётганлар, ҳалол кишилар, сахий савдогарлар мени кечи-

ришсин... Лекин нима бўлгандаям, бойиш учун қўлни кир қилиш керак, чин маънода кирланмок лозим. Сизга жонли мисол келтираман.

Сотволди тезрок бой бўлиш учун дўппидек томоркасида тиним билмай ишлайди. Бир йилда уч марта ҳосил олади. Умр бўйи китоб ўқишу ёзишдан бошқани билмаган бу зот — қахрамонимиз нимжон бўлиб ўсган. 85 ёшли отаси билан ёнма-ён чопикка тушса, отаси томорқадан бир йўла кечга бориб аранг чиқади. Орада дам ҳам олмайди, чой-пой ҳам ичмайди. Сотволди бўлса, бир каторнинг бошига етгунича 3–4 марта тикка туради, аланг-жалаң қилади, тез-тез дарвоза томонга қараб қўяди: биров чакириб-нетиб қолсайди, деб. Бу орада чанқамасаям: «Ота, сизга чой олиб келай, ичволинг», деб ошхонага кириб кетади. Чой ичгиси келмаган ота ҳам ўғлига зимдан қараб, мийиғида кулиб, чой ичган бўлади. Хуллас, бир амаллаб тушликка етволади. Кетворай деса, отасидан уялади, келажақда бойиш ниятиям бор. Кўпроқ ишласа, яхши ҳосил олса, тузукрок пул қилса... Камига кечқурун колхоз жўхориюясига бориб, сўта қайириб келади — жамоат мулкени талон-торож қилади. Ўғирликка укаси билан хотинини ҳам судрайди. Судраши ҳам керак-да. Бир қоп қайиргани қайда-ю, уч қоп сўта қанча? Дарвоқе, буни ўғрилик деб ҳам бўлмайди. Қаерда ўз томорқасидаги ҳосилни ўзи териб олса, ўғрилик саналибди? Колхозники дейсизми? Ўша колхоз қандай тузилганини биласизми? Ҳа, ўлманг! Содик

бувадан, яъни Сотволдининг бобосидан ўша сиз айтган колхоз икки таноб ер, қўш хўкиз, омов, бир от, битта Қўкон аравани индамай, пул-мул ҳам бермай, «кулоқ қилвораман», деб қўрқитиб тортиб олиб, кейин тузилган. Энди фаҳмладингизми, колхозники – Сотволдиники эканлигини. Демак, Сотволди ўғрилиқ қилмаган, ўзининг томорқасидаги ҳашша-ҳалол сўтани қайириб келган, холос. Яна ўша сиз айтган колхозингизда Сотволдининг миллион-миллион ҳақи кўмилиб ётибди.

Гапнинг қисқаси, Сотволди деганимиз ҳали томорқасида, ҳали товукхонада, ҳали молхонада (ҳозир у ерда мол эмас, биттагина тиррақи эчки ётибди) бўлиб, дарсларига аранг улгуради. Синфдаям уст-бошидан оз-моз (кўп эмас) молхона ҳиди анқиб туради, қўли сал кирроқ, тирноқлари ости сал қорароқ бўлиб юради-ю, аммо пули кўпаймайди. Буям мақолга – қўли кирнинг пули кўп бўлади, деганларига тесқари. Тўғри, Сотволдининг қўлига оз-моз пул тушади-ю, тезда ё қарзига, ё қорнига кириб қойиб бўлади. Қориннинг ўзиям нақд ўн битта! Кошки фақат қориннинг ўзи бўлса! Ўша қоринни тўсиб туриши учун устига латта-путта ҳам керак бўларкан. Қорин эгаларининг ҳаммаси мактабга, техникумларга боришади. Сотволди, бир ҳисобда пулимнинг кўпаймагани ҳам яхши, деб ўйлайди. Айтишадикун, «Пул одамни бузади», деб. Бузилмасдан соппа-соғ юргани яхши-да! «Пули борлар – йўрға-йўрға, пули йўқлар – зўрға-зўрға» деганларидай, Сотволди «йўрға-йўрға» юришга ҳара-

кат қилади, ҳатто ойнага қараб машқ ҳам қилиб туради, чунки ўқитувчининг борлиғи — кийими, киёфаси, ички дунёси гўзал, намунали бўлиши керак, деган ақидага амал қилади. Аммо чўнтагидаги қарзлар рўйхати унинг қаддини сал эгиб қўяди, қанча роз юришга ҳаракат қилмасин, бошини сал олдинга ташлаб, энгашиброқ юрганини ўзи ҳам билмай қолган. Доноларнинг: «Инсонлар аввал пул топиш учун соғлиқларини беради, кейин эса соғлиқларини топиш учун пулларини беради», деган гаплари тўғри экан. Сотволди ҳам тез-тез бетобланадиган бўлиб қолди. Айниқса, асаби ишдан чиқди. Уч-тўрт кун дам олиб ётай деса, иш кўп, бунинг устига, мактабдагилар касаллик варақаси бўлмаса гапга ишонишмайди. Поликлиникада эса муаллимларга касаллик варақаси беришни тақиқлаб қўйишибди. Чунки касаллик варақасини очтириб қўйиб, шаҳарма-шаҳар чайковчилик қилаётганлар, тўйма-тўй, меҳмондорчиликларда юрганлар кўпайиб кетибди.

Бир гал жуда кизик бўлди. Сотволди каттик иситмалаб, онаси берган хўрдани ичиб, роса терлаб ётганида, хотини чакириб қолди:

— Ётоврасизми, тулинг, мактабдан кўргани келишди!

Сотволди бир зумда енгиллашгандай, баданларидан иликлик чиққандай бўлди. «Мана, ҳозир», деб ич кийим билан чиқиб кетишига оз қолди. Профком Мансурнинг: «Мен уни ётган жойида ўз кўзим билан кўришим керак», — деган овозини эшитиб, кўрпага ўраниб олди.

– Хо-ош-ш... Сотволди, ростдан ҳам касалмисиз?

Сотволди аввал профкомнинг гапини ҳазил деб ўйлади, аммо унинг жиддий киёфасини кўриб, нима дейишни билмай қолди.

– Ҳа энди, кўриб турганингиздай, бурга тепди, шекилли...

– У ёқда семинар, фронтал текшириш, пахтага ёрдам... иш тикилиб ётибди. Бюллетенингиз борми ўзи? Мен профсоюздан ўша қоғозингиз ҳақиқийми ё қалбаки эканлигини текширгани келдим, бутун жамоа мени вакил қилиб юборди.

– Болничний поликлиникада эди. Чўздиришга ташлаб келганди укам.

– Яхши, тезроқ бораркансиз, – деб Мансур тезда кетворди. Шунда Сотволдининг дарди кучайгандай бўлди, у бундай бўлишини ҳеч кутмаганди. Беихтиёр дилидан: «Ҳол-ахвол сўраш ҳам, шифо берсин дейиш ҳам йўқ, инсон кадри шу қадар пастми? Иккита иссиқ ноннинг тенгини ҳам қилмабди, номард! Одам ҳам шунақа бўладими?» деган фикр ўтди, мулзам бўлиб, дили ранжиди. Шундан кейин Сотволдининг кўнгли мактабдан жуда совиб кетиб, ишлагиси ҳам келмай қолди, аммо нимаям қиларди, тўрт йил институтда орзу-хавас билан ўқиган...

Шундай тушкун ҳолда мактабга чиққанда Сотволдини янада совуқ муносабат билан қаршиладилар:

– Ҳа-а... Сотволди, чиқяпсизми лапшайиб... Хо-ош-ш, энди «чўрний касса»ни олиб нима қи-

ладилар? – математика муаллими Ахмадали дом-ла умрида тиш чўткаю тиш паста нималигини билмай, аввал сарғайиб, кейин жигарранглашиб, охири бориб йирингга ўхшаб кетган тишларини (агар уларни тиш деб аташ мумкин бўлса... дарвоқе, тиш десаям бўлади, чунки яратилиши-да тиш бўлган-да!) кўрсатиб, ясама кулги билан қихқихлади ва хангоматалаб кишиларни топиш илинжида атрофга аланглади. Бошқалар домланинг бунақа бемаъни, одамнинг асабига тегадиган масхараларидан тўйиб кетишганидан, ўз юмушлари билан овора, айримлари мудрайди. Сотволди бўлса, ҳозир бориб Ахмадали домлани бўғиб ўлдиргисиям бор-у... шайтонга хай берди-да. Нима дейсиз? «Шу биргина гапга-я!» дейсизми? Э-э... биргинаси қаёқда! Сотволдининг мактабга келганига беш йил бўлибдики, шу аҳвол: танаффус бўлди дегунча, қаердан пайдо бўлади ажинага ўхшаб, тап этиб ёнига ўтириб олади-ю, бемаъни саволларини бера бошлайди. Савол бўлгандаям, на эркак кишига, на педагогга, на ёшига мос келмайдиган саволлар. Индамасангиз, ўзи жавоб беради-да, Садинисо опей айтгандай, ҳезалакка ўхшаб кикирлаб кулаверади. Жамоадошлари ўрганиб кетишганми ёки уларга шу ёқадими, уларнинг савияси ҳам шунақами... Сотволди билолмай хайрон. Агар сал «толковый»роқ одам бўлганда, унинг танобини тортиб кўярмиди. Бошқалар унинг адабини бериб, оғзини ёпишганми ё бошқа нарсами, ҳеч кимнинг ёнига бориб ти-

хирлик қилмайди-ю, фақат унинг ёнига келади. Ё Сотволдининг ўта топқирлик билан қиладиган жавобларининг хумори тутадими?.. Сотволди ҳам аввалига унинг саволларига жавоб бериб юрди, кейинроқ нарига кетадиган бўлди. Ўшандаям қутулмади. Охирги пайтларда журнални алмаштира солиб кейинги дарси бўладиган синфнинг олдига бориб турадиган одат чиқарди: Аҳмадали домланинг асаббузар саволларидан болаларнинг шовқини ҳузурлироқ туюлди.

Аҳмадали домла математик бўлгани учун дарсда камроқ гапириб, жағи дам олиб чикса керак-да. Сотволди бўлса, қирқ беш минут тинмай гапиради. Танаффусда оз бўлса ҳам жағимга дам берай деса... Охири одобсизлик бўлса ҳам: «Домла, танаффусда озгина дам олай, бирпас жағингиз тек турсин», дейдиган бўлдиям... Қаёқда! Қандай бўлмасин бир кунда ҳеч бўлмаганда бир марта шу домланинг кўлига тушиб туради. Мана бугун ҳам қочиб кетишнинг ҳеч иложи йўқ: 6-синфларнинг диктантини текшириш керак, эртага таҳлил бўлади. Уйда текширишга шароит йўқ – хотинининг шанбалик ўтириши бор. Шундай бўлгач, чидайди-да! У ўзини зўрға қўлга олиб:

– Ҳа, домла, нима қилардик, пулни оламиз-у, рўйхат-пўйхати билан хотинжонга топширамизда! – деди Сотволди кесатиб ҳамда Аҳмадали домланинг хотини жуда ўткирлиги, уйда унинг гапи болаларию хотинига ҳечам ўтмаслигига ишо-

ра килиб. Дарвоке, бу одам уйдагиларига гапира олмаслигидан гап халтасини шу ерда бўшатиб кетармикан?

– Оббо, сиз-эй! Ҳозирдан хотинингизга югани тутқазиб қўйибсизда-а? – сал шаштидан тушди Аҳмадали домла.

– Энди ака, домла халки шунақа кўнгилчан, келишувчан, қисқаси, қўрқоқ бўламиз-да. – Сотволди ўнг келганидан фойдаланиб, картани очиб ташлаб, Аҳмадали домлани накаут қилмоқчи бўлди ва бунга тўла ишониб хужумни давом эттирди. Аммо... қаёқда?

– Хи-хи... Қўрқманг! Мана, биз бормиз, ўша Лайлохон сизга бир нима деса. Унинг жағини ўчириш йўллари бор: жаврашни бошладими, унга караб шеър ўқинг.

– Сизга ўхшабми?

– Бопланг! Аҳмадали домла шунақа килиб хотинини бутунлай «енгиб» олганки... Мана минг йилдан бери домла, э-э, хотини ғинг демайди. Аммо уйда унинг гапи гап! – деб орага қўшилди биология муаллими Ориф ака. – Аммо Аҳмадали домла нотўғри айтди. Хотинлар шеърни бошига урадими? Шеър 18 ёшгача кучини кўрсатади. Тўйдан кейин шеър ўрнини хақикий шер – пул эгаллайди. Уларнинг оғзини фақат пул билан ёпасиз. Ўша – қўлнинг кири бўлган пул Сотволдида камрок. Демак, Лайлохоннинг жағини ўчиролмайди.

– Нима деяпсиз, Сотволди яқинда бойиб кетади. Қўллари шунақаям кирлашадики... кеча-

гина кўрдим, Қўконда кўкат сотиб, нақд бир халта пул олиб келди. Яқинда картошка ковлайди. Ўшанда кўрасиз, Россиядан картошка келмай турса, бир коп картошкеси бир коп пул бўлиб турибди-ю... Қарабсизки, Лайлохоннинг жағи вообше ёпилади! — кўзларини ола-кула килиб, қўлларини шاپиллатиб гапирди физик Валижон.

— Энди... кўкат бозорда неча пулу картошка неча коп чиқиб, канча пулга сотилганидан Лайлохоннинг хабари йўқ. Демак, «левый». Осмондан тушган пул бўлса, кетади институтда бирга ўқиган собиқ ойимчаларига, — деб кочирим килди директор ўринбосари — яқиндагина колхоз боғчасидан ўғрилиги туфайли мудирликдан ҳайдалиб бу ерга ишга ўрнашган опахон энли ўсмали қошларини учириб.

— Содиков Сотволди шу ердасиз, икки ойлик взносингиз турибди, тўлаб қўйинг. Сизни деб икки ойдан бери рэйкўмга атчўт топишролмайд юрибман, — деди варағини шилдиратиб, оғизларини кўпиклаштириб оддий гапни ҳам, ҳатто тўйдаги табрикларни ҳам уришган одамлардай тарак-турук килиб гапирадиган партком Ҳалима опа.

Сотволди шўрлик қаёққа қочишини ҳам билмай қолди. Ўзи шу опейни ким олган экан партияга! Коммунист деганларида биров кўрса сал чўчийдиган салобат, салмоқдор овоз, айниқса, аёл бўлгандан кейин жозиба ва яна бошқаларда йўқ бир нималардир бўлиши керакмиди?.. Аёл-

лар мени кечиришсин-у, бу опей икки оғиз га-
пирсаям оғзи туяникидек кўпиклашиб кета-
ди. Кейин жуда эрта уйғониб, уй ишларидан
толиққанми, кўзлари чарчайди, чарчаган кўзлар
қаймоқлашади, чўнтак ойначаси бўлмаганидан
кейин уни олиб ташлаш у ёқда турсин, бу ҳолни
сезмайди ҳам. Ўқувчилари кўрканидан, ҳамкасб-
ларининг айримлари одоб юзасидан, баъзилари
атайлаб, «Опей, кўзингизни артиб олинг», де-
йишмаганидан, партком опамиз кейинги ювиниш-
гача шундай юраверадилар. Сотволди унга қараб:
«Менга дўк қилгунча кўзингизни артиб олинг»,
демоқчи бўлди-ю, шаштидан қайтди. «Қаердан
хам шу партияга ўтган эканман, менга нима за-
рил эди», деган фикр ўтди унинг кўнглидан.

...Ўшанда ҳарбий хизматда эди. Дам олиш кун-
лари республикалараро «Қувноқ стартлар» кон-
курси бўлганди. Ёзувчиликдан хабари борлигини
билган замполит унга сценарий ёзишни топшира-
ди. Полкдаги 60 та ўзбекдан санъатдан оз-моз ха-
бари бўлган 12 та солдатни ажратиб беришди. У
бўлдию бу бўлди, ажойиб ҳажвий кўриниш тай-
ёрлашиб, биринчи ўринни олишди. Боши осмон-
га етган замполит эртасигаёқ Содиқовни фирма
аъзолигига кандидатликка тайёрлай бошлади.
Иқтидор фойда ҳам, зарар ҳам бераркан-да! У
пайтларда партияга ўтиш ҳаммага ҳам насиб эта-
вермасди, аввалига Содиқов роса хурсанд бўлди.
Айрим кишилар партияга ўтиш учун ўзининг
иссиқ ўрнини ташлаб узок чўлларга, колхоз-сов-

хозларнинг фермаларига ишга киришарди. Шу йўл билан партияга кириш осон эди-да.

Мана, энди мактабга келибдики, партияга аъзолиги бош оғриқдан бошқа нарса эмас. Мактабда бор-йўғи тўртта коммунист бор. Бири – директор, бири – завхоз, қолганлари ўзингиз билганлар. Директор доимо мажлисларда – ташқарида, завхоз таъминот ишлари билан банд, бунинг устига, у яна маҳалла кассоби, кундакунора тўй, маърака... Балога қолган Бокивой деганларидек, шу севимли она иккиси партия ишига балогардон. Ўз-ўзидан, аъзоларнинг ярмидан кўпи иштирок этмаса, мажлис ўтмайди. Мажлис ҳам мажлис-да! Фалон съезд, Пленум қарорлари аввал мактаб жамоасининг умумий йиғилишида, кейин профсоюз йиғилишида, кейин комсомоллар йиғилишида ишлаб чиқилади, барчага етказилиши эълон қилинади. Ана энди шу гапларнинг ҳаммаси коммунистлар йиғилишида ҳам кўрилиши керак ва шарт! «Опей, шуни аввал ҳам гаплашганмиз, мажлисни ўтди деб ёзиб қўяверсангиз, сизни биров уришармиди, мен ҳеч кимга айтмайман», – деб ҳам кўрди-ю, қолди балога. Опаям мажлис ҳақидаги хабарни ўн кун аввал айтади, эълон ёзиб ҳар икки бинога ёпиштириб чиқади, яна буям камдек, унга алоҳида оғзаки ва расмий равишда тайинлайди: «Содиқов, яхшилаб эшитиб олинг, яна аввалгидек қочиб кетманг, 4 октябрь душанба куни соат 17.30да партия мажлиси, сизни докладчи қилганмиз, темани биласиз: «Пар-

тия XXV съезди қарорларидан она тили дарсла-
рида фойдаланиш», дейди. Шу ондаёқ Содиков
хам худога астойдил нола қилади: «Ўзинг сақла!
Барибир қатнашмайман». Яхши гапга фаришта-
лар «омин» дейдими, аксари ҳолларда мажлис-
да қатнашмаслик учун жўяли баҳоналар чиқиб
туради: ё тўй, ё аза, ё бетоблик, жуда бўлмаса,
мактаб иши билан бошқа ерларга бориш. Хул-
лас, йиғилишда йилига бир марта қатнашса қат-
нашади, бўлмаса йўқ.

Сотволди Содиков ўқитувчилар хонасига кир-
ганига ҳам минг пушаймон еб, қандай чиқиб ке-
тишни билмай ўтирганди. Мана энди вазият бат-
тар оғирлашди. Қутулиб ҳам бўлсан, Содиков!
Беш сўмни қаердан топади? «Чўрний касса»ни
ҳали завхоздан олгани йўқ. Тушлик учун олиб
келган бир сўмни еб бўлди, партия билети насия-
ни хушламайди.

«Ҳозир, опажон», деб эпчиллик билан завхоз
хонасига кириб кетмоқчи бўлди. Партком опа эса
ундан ҳам чакконроқ чиқиб, плашининг этаги-
дан ушлаб қолди... Ўн йилдан бери сабр билан
Содиковнинг қунига яраб, танасини ҳар балолар-
дан асраб келаётган табаррук плаш «шарр» этиб
йиртилиб ўтирибди-да! Ўзиям бу плаш... плаш-
мисан плаш эди-да! Аввало, бу плашнинг олин-
ганига ўн йил тўлган бўлса, урфдан қолганига
йигирма йиллар бўлди-ёв. Ҳа, шунақа. Агар
урфдан қолмаганда, Содиковнинг 28 сўм пули-
га уни сотиш у ёқда турсин, енгини ҳам ушла-

тишмасди. Ўша йигирма саккиз сўм ҳам қандай кийинчиликлар эвазига топилганини билсангиз эди...

Биринчи курсда ўкиб юрганда... Ҳамма курсдошларининг ота-оналари магазинчи, прораб, врач, хўжайин, ҳеч бўлмаганиники – мактаб директори. Уники бўлса, бор-йўғи пенсионер, олгандаям, иккиси бирикиб 28 сўм олишади. Яхшиям поччаси магазинчи экан, эски плашини ташлаб, ёкиб юбор, деганда, опасининг кўзи киймай, уволдан кўркиб, унга келтириб берганди. Аввалига ор қилиб, кийгиси келмай юрди-ю, камбағаллик билан совуқ орийатни енгиб чиқди.

Пахтага чиқишган куниёқ аҳд қилди: пахтани шундай терайки, плаш олмагунимча қўймайман! Камбағалнинг оҳи Оллоҳга биринчи бўлиб етиб бораркан. Шу йили Ўзбекистонимиз Ватанга 6 миллион тонна пахта беришга ваъда берди. 6 миллионлик доvon жуда узок бўларкан. Унга етиш шу даражада кийин бўлдики, пахта терими нақд 31 декабргача чўзилди. Қорбобонинг ўзи ўқитувчию врач, ишчию талабани пахтазордан қайтариб келди. Агар янги йил деган байрам бўлмаганда, февралда ҳам пахтазорда жавлон уришармиди?! Бу кунлар бошқаларга азоб-укубат бўлса ҳам, Содиқовга айни муддао бўлди. Марра яқинлашиб, муддат чўзилаверган сари терилган пахтага, кўракка тўланадиган ҳақ ошаверди, плаш дардида, пул дардида Содиқов бир кун нақд ярим тонна кўсак терди, терди эмас, сидир-

ди. Бу кунларда колхозчилар аллақачон ҳосилни йиғиштиришиб, сандалларию печкалари атрофига ётволишган. Бошқа ташкилотлардан келган ҳашарчилар ҳам ўз касбларига қайтишган. Шунинг учун ҳам бригаданинг чекка-чекка пайкалларига ҳеч ким бормай, ушук урган шиғил-шиғил кўраклар ётибди. Содиков курувчилар кўлқопини кийволиб кўракларни роса сидирди. Ана пулу мана пул! Худди шу мўл-кўлчиликда, сал модадан қолган бўлса ҳам, нархи арзонлаштирилган дўкондан шу табаррук плашни сотиб олганди.

Мана, ўн йил тўлишига икки ой қолганда – ажалидан анча олдин жон топшириб ўтирибди. Топширгандаям душман кўлида шахид бўлди-ёв. Агар шу партком бўлмаганда, яна ўн йиллар хизмат қилармиди. «Вой, кадрдоним, плашим», «Вой, яхши кунлардан қолган ёдгорим, плашим!» «Вой, пешона терим, олинмаган билимларим эвазига келган плашим!»

Аввалига гурр кулги кўтарилди-ю, дарров ўчиб, ўрнини оғир жимлик эгаллади. Ҳамма ажойиб текин томоша бўлишини энтикиб кута бошлади. Партком опа «қўрққан олдин мушт кўтарар» кабилида хужумни бошлаб юборди:

– Эракк киши ҳам шунақа бўладими, икки ойдан бери кетидан кувиб юраман, шу икки ярим сўмни деб. Яна бу коммунист эмис!

– Ҳа-а... опа, бу Содиков деганларингиз менга каттароқ амаллар тегаяди, служебный «Волга»ларнинг орқа ўриндикларида ялпайи-иб юра-

ман деб ўтган-да, бу партиянгизга! – деб гиж-гижлай бошлади Вали домла.

– Садқаи амал кетсин, бунақа взносни тўламай қочиб юрадиганларга!– жонланди партком.

Ҳамма ҳамон Содиқовдан шиддатлироқ, урушни қиздирадиган, узоқроқ давом эттирадиган можарога сабаб бўладиган аччиқ-аччиқ гапларини сабрсизлик билан кутарди. Содиқов ҳам анойилардан эмас: психологияни яхши ўқиган, ёзувчилик маҳорати кутилмаган ҳолатларни келтириб чиқаришга уста қилиб қўйган. Бу ердаги ҳолатни жуда яхши ҳис қилиб турибди. «Сенларни бир бошлай, томошага олган билетларингга куйдириб, томошасиз қолдирай», деб вазиятга бутунлай бошқа томондан ёндашди.

– Опей, соғлигингиз яхшими? Хижолат бўл-япсизми? Унга арзимаёди. Бу плаш ўзи эски эди, аммо 20 йилга мўлжаллаб олгандим, ажалидан 10 йил аввал бандаликни бажо келтирди, йўғ-э, шахид кетди. Қисқаси, беажал ўлди. Взносни эса, янги плаш олганда пулимдан ортиб қолса, тўлайман, – деди Содиқов совуқкон оҳангда ва дафтар-китобларини йиғиштириб чиқиб кетди. Текин томошатаалаблар билетларига куйганича қолаверишди.

– Барибир йўлини топиб қочиб кетди-я, номард! – дея партком кетидан чопди.

БУЗОҚҚА АЙЛАНГАН СИГИР

Содиқов нақд минг сўм пулни отасининг қора дерматин сумкасига солиб, уни олд ғилдирагида қаноти йўқ велосипедининг рулига осиб кириб келганда, онаси ҳовлидаги ёнғок тагидаги супада, унинг талабалик даврида кийган қадрдон тўрт йиллик кўк шимини қирқиб, ямаб ўтирарди.

– Ҳа, буви, бу шимимни қаердан топиб олдингиз? – деди Содиқов қувончдан очилиб кетган оғзини юмолмай. Онаси унга астойдил қарамагани учун хурсандлигини сезмади.

– Э-э, бу келинлар ҳеч нарсани эплалмай ўтиб кетишаркан. Оғилга кирсам, бир бўҳча латта ётибди. Сени институтда кийган шиминг ҳам турган экан. Қара, орқалари сизилиб, илма-тешик бўлиб кетса ҳам, тиззасидан пасти бус-бутун. Унга жимпиримнинг енгини уласам, синглингга дала-палага кийгани тупша-тузук, иссиққина лозим бўлади. Ие, ҳа-а, жуда ишшайиб қопсан, болам?

– Мана, буви, бир санаб маза қилинг! – Содиқов сумкани очиб, онаси томонга суриб қўйди.

– Вой, мунча, банкани ўғирлаб келдингми?! – онаси хавотир аралаш у ёқ-бу ёққа қараб қўйди ва аста сумкани ушлаб кўрди.

– Олувринг, буви, ўзимнинг ойлигим.

– Э, қўй-е, ойлик ҳам сумкада бўладими!

– Ҳа, бу сафар сумкада бўлди. «Чўрний касса» олдим. Эсингизда борми, бултур ҳам худди

шу пайтда бир сумка пул олгандим, домлалардан илтимос қиламан, хар йили биринчи навбатда менга беришади. Ўшанда кўк сигир олиб, уч ойдан кейин 200 сўм фойдасига сотгандик.

— Ха-а... уч ой ўтмай Оминанинг ўкишига сотиб берган сигирми... Майли, аммо «чўрний касса»ннга ҳеч тушунмайман-да.

— Хе-е... бувим тушмагур... Бу «чўрний касса» жуда яхши нарс-да. 10–15 та домла ойлик олишганда 100 сўмдан йиғишиб, битта домлага беришади. У домла унга ойлигини ҳам кўшиб, ё бизга ўхшаб сигир олади, ё мотоциклми, машинами олади, жуда бўлмаса, тўй қилади. Хуллас, битта улгуржи ишини битириб олади-да. Кейин хар ойда майдалаб тўлайверса, билинмайди.

— Шуни бировдан олмай, ўзинг хар ойда 100 сўмдан битта қутига ташлаб қўйсанг бўлмайдими?

— Уям бўлади-ю, ўша 100 сўмни ташлаб қўйдингизми, айланиб ҳам ўшанга қарайверасиз, ўргилиб ҳам қарайверасиз... Қисқаси, шу 100 сўмни олиб ишлатмагунингизча ўшанга яраша чиқим чиқаверади-чиқаверади. Хулласи, ҳеч тўпланмайди. Бировда бўлса-чи, ҳеч иложи йўқ — берасиз, олганда маза қиласиз. Энди бу ёғига маслаҳат беринг, минг сўмга нима оламиз?

— Менга пальто оламиз, — деди боядан бери она-боланинг мунозарасини ўғринча эшитиб турган Омина синглиси. — Эски пальтомни мактабда ўкиб юрганимда олиб бергансиз, мана, тех-

никумниям битиряшман, рангиям ўнгиб кетди, оҳори тўкилди.

— Тўғри, пальтонг эскирган, олиб берамиз, олдин маслаҳат қилайлик. Буви, келинингизни ёзда олгандик, кишда оларсан, деб пальто олиб бермагандик, у бир бахона бўлиб, аслида пулимиз етмаганди. Мана, иккита болали ҳам бўлдик, ҳалиям отасиникидан кийиб келган пальтосида юрибди. Кейин мени плашимам... — Содиқов шариллаб йиртилган плашни аста онасининг ёнига қўйди.

— Ха, бўпти! Бу пулга эр-хотин кийиниб олаверсин, — деди-ю, синглиси ҳўнграб йиғлаганича ичкарига кириб кетди. Она-бола жим қолишди.

— Буви, шу келаётган совчиларга қизингизни берайлик, кийим олиб беришдан ҳам қутуламиз, — деди Сотволди.

— Тўй қилсак, пальтосидан қутулармиз, аммо ўша тўй жонивор ҳам бекорга бўлмайди-да! — онаси бўшашди. — Кейин, келаётган совчилар ҳам анави мелиса боладан экан. Шу мелиса болани жиним суймайди-да. Қачон ўшани кўрсам, юрагим шувуллаб кетади... Уруш йиллари тоғанг магазинчи эди. Уч пачка чой учун камаб юборишган. Ўшанда, мелисалар сўтти идорасидан тоғангни қўлига занжир солиб олиб чиқишаётганда, мен кўришиб қолай деб, қўлимда тугун билан югурдим, тоғанг менга қараб кела бошлади. Шунда иккита мелиса бола тоғангни туртиб-туртиб машинага чиқариб кетган, мен зор

какшаб қолаверганман. – Онасининг кўзи жикка ёшга тўлди. – Катта тоғанг урушда, буниси камокда, кичиги ҳали жуда ёш эди. Отам билан бувим уларнинг дардида куйиб ётиб қолдилар ва узок яшамадилар.

– Энди... у пайтлар бошқа эди, кейин мелиса камамайди, суд ҳукми билан қамайди, мелиса буйруқни бажаради, холос.

– Ҳа, қанақа бўлсаям мелиса машинага туртиб чиқаргани кўз олдимдан кетмайди.

– Келинг, буви, бўлмаса, бу йил ҳам битта яхши соғин сигир оламиз, сут-катиғини сотсак, уям даромад, кейин ҳеч ким хафаям бўлмайди, ўзига олиб, манга бермади, деб.

– Тўғри айтасан, болам... Ҳа, айтмоқчи, опангнинг қарзини бермасак бўлмайди-ку! Поччанг растрат қилганди, эсингда борми? Тезрок уни жойига қўймаса, қамалиб кетаркан. Кеча қайноғаси келганди. Иложи бўлса, қўшиб беринглар деяпти.

– Биладан, менгаям айтувди. «Чўрний касса» олганимни эшитган-да, келини бизда ишлайди. Ҳақиқатан ҳам беришимиз керак... унда сигирга етмайди-ку...

– Етмаса гўрга, унда бузук олармиз. Айтмоқчи, Саттор ўртоғининг қарзини ҳам бермаган экансан. Уям укасини уйлантиряпти. Онаси айтмади-ю, шунга яқинлаштириб гапирди-да... Кейин Омон укангга велосипед олиб бермасак, ўт юлгани бормайман деяпти. Туврисиям, чўлга

борса, узоқроқ жойларда ўт кўп бўларкан, – санай кетди онаси.

– Буви, олинг, ўзингиз расамадини қилиб таркатарсиз, – деб Содиков бўшашганича уйига кириб кетди.

Боши оғриб ётиб қолди.

ҚУДРАТЛИ ПУЛ

Содиков синфдоши Асқарникига кириб борганда, у ерда қизғин баҳс кетарди. Асосан Машраб гаширарди, бошқалар жим эшитишарди. Доимо шундай бўлади: тўртта синфдош тўпланса, албатта, улоқ Машрабда кетарди, улоқ ҳам пул тўғрисида. Баҳс қизиганидан Содиковнинг кириб келганини, салом берганини кўпчилик сезмади, фақат Носир ёнидан жой кўрсатди: «Ўтир», – деди.

– Вей, кара, тўртта сумкада куморткидек аччиқ қаламширни азонда «Алайский»га етказиб бориб, уч минутда пулини жараклатиб санаб олдим. Анави Холиққа ўхшаганлар пишиллаб ўрнидан тургунча уйга етиб келиб, болаларим олдида каллагўшти билан чой ичиб ўтирдим, – деди Машраб ёнбошлаб ётиб ерэнғок чақаётган Холиқни бир туртиб.

Холиқ деганлари салкам 150 кило келади. Деярли ўтирмайди. Фақат ётиб ейди, ётиб гаплашади. Уйига кирсангиз ҳам эркалабми, тантирабми, ётган ерида «Ке!» дейди-да оёғини сизга каратиб кўтариб қўяди. Юргандаям (агар юрга-

нини кўриш сизга насиб этса) ўрдакдай лапанглаб зўрға юради.

– Ие, домлаям етиб келибди-да! – деди Машраб Сотволдига кўзи тушиб. – Ўша сумкадаги қалампирнинг пулига бунақа домлаларинг бир ой ишлайди, мел ялаб. Биласанми, домла, ўша тўрт сумкадаги қалампир канча соққа бўлди? Билмайсан! Билиб ҳам нима килардинг, барибир, Тошкентга бориб сен бу ишни килолмайсан. Мен бир кунда икки мартаям пойтахтга бориб келяпман жойи келса. Биламан, сен ҳозир маърузангни бошлайсан. Нима дейишингни айтайми? «Пул – қўлнинг кири», «Ҳамма нарсани пул ҳал қилмайди», «Одамда қалб бой бўлсин, чўнтак эмас», «Бир қоп пул ечолмаган муаммони битта ақлли одам ечолади...» Қани айт-чи, пулинг бўлмаса, ўша сен ўқиган институтга ким кира олади? Пулинг бўлмаса, сен касалхона қаравотида ўлиб кетишинг мумкин. Ана, Али магазинчи 82 тийин ўмаргани учун 2 йил ўтириб келди. Пул топиб, жойига тиколмади. Соҳиб магазинчи эса машинасида 2 кишини уриб ўлдириб кетди. Пулнинг кучи билан юрибди, ялло қилиб! 82 тийин 2 та одамдан ортиқ бўлибди. Ўлик эгалариям ҳеч нарса қилолмади. Уларниям оғзини юмишди. Анов мулланг пул учун нима қилди, айтайми?

Ёнида ўтирган Салим аста туртганди, Машраб жим бўлди ва гапни бошқа томонга бурди:

– Чойдан қўйсинлар, домла, – деди Сотволдига пиёла узатиб.

Доимо шундай бўлади: ҳеч ким унинг унини ўчиролмайди, Салимнинг биргина ишораси билан тўхтайди. Шу Салим деганларида қандайдир сеҳр бор. Энг қийин муаммо туғилганда ҳамманинг нигоҳи унга қадалади, у эса мийиғида кулиб, осонгина ечимини топади. Ҳозир ҳам Машраб муллага осилишни бошлаганда, унини ўчирди. Ҳаммага осилсаям, шу муллага ёпишмасин. Мулласиз маърака ўтмаса, ўлигинг кўмилмаса. Энг муҳими, қишлоқда энг покиза, ҳалол одам шу бўлса. Яна унинг юзида одамни ўзига жалб қиладиган жозибасими, нурими бор. Гаплашсанг, ичларинг кенгайиб кетади.

Орага биров сукунат тушгандай бўлди. Ҳар қандай ҳолатда ҳам даврани қиздира оладиган, ҳаммабоп мавзунини топа оладиган Муҳаммаджон баҳсни футболга бурди.

– Кечаги «Барселона»нинг ўйинини кўрдиларингми? Бай-бай, бирам омадлари келган кун бўлибди-да. 90 минутлик ўйин фақат рақиблар томонида бўлди-да, ўзиям.

– Э-э, шуям ўйин бўлдимми?! Улар рақибларининг зўр ўйинчисини сотиб олган. Бугунги ўйинда уларга фақат ғалаба керак, – деб яна гапни усталик билан пулга улаб кетди Машраб. – Ўша сен бақириб-чақириб, хаяжондан ёниб кўрган ўйинингнинг масаласи бир ой олдин ҳал бўлганди. Унда ё ҳакам, ё энг зўр голки-

пер сотилган. Келишиб олиб, стадионда сенга ўхшаганларга спектакль ўйнаб беришади. Мана, оддий мисол: ўзимизнинг Аҳмад пиённинг ўғли футбол мактабида ўқиди. 2-лигада ўйинга тушиш учун биласанми, домла, неча пул берди? Билмайсан! Сувдан куй! – оғзидан оккан ичимликни кафтининг орқаси билан артиб давом этди Машраб: – Битта «Москвич»ни сотди. Бу 2-лигага кириб олишнинг ўзига. Кейин ҳар ўйинга 300–400 «кўки»дан беради. Анов «Қатар»га бориб ўйнаганда бор-будини совурди, шекилли. Сенлар буни ўйин деб томоша киласан. Битта аҳмоқ бўлса 4000 «кўки»ини сарфлаб, ўша ўйинни кўргани борибди.

– Машраббой, илтимос, вақт ҳам кеч бўлди, ошни ейлик, ўзингиз бир кўлбола қилиб дамланг, – деди Салимжон.

– Мен дамламасам ош емайсизларми? Майли, кани, кочегарим домла бўлсин бўлмаса, – деб Машрабжон ташқарига йўналди.

Домла Содиков ҳам биров судрагандай бўлиб унга эргашди. Яна пул ҳақида анчагина гап эшитишини ўйлаб, «уф» деб қўйди.

Машраббой фақат пул ҳақидаги гапни эмас, ош дамлашнинг қойиллатади. Айниқса, ёнида Содиков гўлаҳ бўлса. Хайрият, зирвак тайёр экан, пул ҳақидаги маъруза қисқарок бўлди. Ўшандаям ҳозирги кунда аёллар арзимас пулга берилиб бузилиб кетаётгани, нариги қишлоқда икки ака-ука отасининг пули билан уйини бў-

лишолмай пичокбозлик қилишганини мароқ билан гапириб берди.

Шанбалик гапдан чиқиб кетишаркан, Машрабнинг: «Хў домла, сенам бирор кун мен билан калампир сотгани боргин, ажабмас, пул ҳақидаги карашларинг ўзгариб кетса», деган гапи унга ҳам каттик ботди, ҳам ўйлантриб қўйди. Ҳақиқатан ҳам, Содиков, мана, 4–5 йил ишляптики (тенгкурлари ичида энг катта маош оладиганиям Содиков) бири икки бўлмайди. Доим қарз устига қарз олади. Ҳали уйларни ўнглаш керак, синглисини чиқариб, укасини уйлаш керак. Ўртоқлари аллақачон машина олишгаям улгуришган. Бунда бўлса, канотлари пачок, ғириллаб ичи ўтадиган велосипед бор, холос. «Ростданам, мактабдан бўшаб Машрабга шерик бўлсаммикан?» Боши қотиб қолди. Хаёлга берилиб «Жигули»нинг сигналиниям эшитмади. «Жигули» ойнасидан Фарҳод бошини чиқариб: «Хў домла! Қоронғида кўчада кимга дарс ўтяпсиз! Йўл беринг, ўтиб кетайлик», дегандан кейингина йўлнинг ўртасида туриб қолганини билиб, ўзини четга олди. Шу Фарҳодни ҳеч икки суймайди-да. Қачон карасанг гапида ҳасад, пичинг бўлади. Яна жим ўтиб кетавермай: «Ғиркўкни минмабсиз-да», – деб кетади. Унинг арпасини қачон хом ўрган экан?.. Шу ерда Содиков эртагаёқ Машраб билан гаплашиб, савдони бошлашга аҳд қилди.

Сотволди Содиков кириб келганда, ўқитувчилар хонаси худди чайқов бозорини эслатарди. Ўртага узун килиб қўйилган, атрофида муаллимлар тизилишиб ёзув-чизув килиб ўтирадиган столга ҳамма ёпишиб, бакириб-чакиришарди:

– Ҳа, эшитдик, бизга берилган пачкада экан.

– Шунча одам текширдик, ҳеч кимники яқинлашмади-ю?

– Орасидан беш-олтитасини олиб, бошқа ерда сотишган бўлишиям мумкин.

– Сўфиевда бўлса, у ҳозир Ялтада, хойнаҳой, сандикқа солиб кетгандир.

– Содиковдаям бўлиши мумкин. У «чўрний касса» олган, бир пачкасини сотиб олган бўлса-я.

– Э-э... Содиков 30 тийинга лотерея оладими?! Қорнига ейиш учун навбат шўрвага қўшилмайди-ю...

Содиков тушундики, лотерея ўйналибди, ютуқлар эълон қилинган газета келибди. Ана, ўртадаги газета бармоқлар билан эзилаверганидан ёзувлари шувалиб кетибди, тешилган жойлариям бор... Содиковнияам атрофдаги гап-сўзлар қизиқтириб қолди, чунки ойлик олаётганда унгаям завхоз мажбурлаб лотерея берганди. Ҳар доимгидек, бош тортди, аммо «бир сумка пул олган одам уялмайсизми, 1 сўм 20 тийин беришдан қочгани», деган танбехдан сўнг олганди. Завхозгаям кийин, районодан мажбур килишаркан. Ҳеч ким олмаса, ўз-ўзидан завхознинг бўйнига тушаркан. Шунинг

учун Содиков, жонини суғуриб бергандек қилиб, 1 сўм 20 тийинни қуртдай санаб бериб, 4 та лотереяни жиркангандай олиб сумкага солганди. Олган-у, ҳар доимгидек, шунча пул сувга окдию кетди, деб умидини узганди. Уйда уни хотинининг чигал сочлари тўзиб ётган жавон ғаладонига ташлаб қўйганди. Ҳозир у лотерея ўша ерда сақланиб қолганига ҳам ишонмайди. Шундай бўлса ҳам, газетага қараб қўймоқчи бўлди. Ҳар ишда тартиб-қоида бўлишини яхши кўрадиган Содиков, кундаги қизиқ, эсда олиб қолишга, асарларда ишлатишга арзийдиган воқеаларни ёзиб борадиган ёндафтарчасига «Волга» ютуғи чиққан лотерея рақамларини ёзиб олди.

— Ха... Содиков рақамларни ёзиб олдики, дедим, у ҳам осмон ёрилиб, лотерея сотиб олган, — деди кўрсаткич бармоғи билан пўписа қилмоқчи бўлган одамдай Валижон домла. — Бугун уйда байрам эканда-а?

— Бу... «Волга» ютваса, Содиков ойнадан тирсагини чиқариб қишлоқдан ўтиб қолса... Тасаввур қилолмаяпман... одамлар тахта бўлиб қолса керак.

— Содиков, ҳи-ҳи... ҳалиги «Волга» чиқса, анови рўли эзилган, қанотлари йўқ, ичи ўтиб кетадиган велосипедингизни менга совға қиласизми, ё миноврасизми? — ҳар доимгидек шилқимлигини бошлади Аҳмадали домла.

— Менга чиқса, бировга билдирмай сотворардим. Биласизларми, уч баробар пул берадиган раислар ҳам бор экан.

– Ўн баробар ҳам беради деяверинг. Вагонда пули бор-у, ошкор килишга қўрқадиганлар кўп. Ойлиги 70 сўм, бир ойда миллион сўм лева топадиганлар бор. Пулини каерга қўйишини билишмайди. Ютукка чиқди деса, олам гулистон-да!

– Нима киласизлар сотиб?!. Худо сизга теппа-текин «Волга» берса, маза қилиб минмайсизларми? Даладан ўт ташийсизми, далага гўнг ташийсизми – бақувват жонивор.

– Ким айтди сизга, бизга «Волга» чиқди деб. Лотерея чиққандаёк уни қариндошу таниш-билишларига тўғрилаб қўядилар.

– Нима деяпсиз, оғзингизга қараб гапиринг, деворниям қулоғи бор дейишади.

– Бўлса нима! Мана, элликка кирдим, биттаям ютук олган одамни кўрганим йўк. «Ютибди», «чиқибди» дейишади-ю, ўша одамни ҳеч ким кўрсатиб беролмайди.

Сизга ғийбат бўлса бўлди-да, домла.

– Ютук чиққанда севинганидан юраги ёрилиб ўлганлар ҳам бор эмиш.

– Келинлар, яхшиси, аввал ҳаммамиз лотереямизни кўриб олайлик, ундан кейин баҳслашаверамиз.

– Ана, кўпчиликнинг лотереяси уйда бўлсаям, номери чўнтақларида экан. Яқинигаям йўламади. Энди эртага маълум бўлади: кимнинг уйидан «ютук чиқиб, ололмаган вой отам» деган йиғи чикса, ўша ютган бўлади.

– Нафасингизни иссиқ қилинг, ютайлик, минайлик, ҳамма ҳавас қилсин дейлик. Кимама ўларди...

– Кимама ўларди, дейсиз. 30 кун шимингизнинг кетини йиртиб конспект ёзиб, жағимиз тушиб дарс ўтиб, комиссиядан кўркқанимиздан, шимимизни ҳўл қилиб олган ойлигимиз 150 сўм бўлса-ю, чайқовда 21 минг турадиган «Волга»ни 30 тийинга – 3 та ноннинг пулига сотиб олсангиз ёки ўн беш йиллик ойликни бир дақиқада олсангиз, сизнинг юрагингиз ёрилмай, меники ёрилсинми?

– Аммо чиқиши аниққа ўхшайди. Кичик номерлар ҳаммамизнинг лотереямизда бир хил. Катта номер Халима опада битта кам келди, холос.

Содиқов ҳамкасбларининг бемаънидан-бемаъни бахсларини бир зум тинглаб турди-да, эртанги жадвалига назар солди: ўзгаришлар йўқ. Эълонлар доскасига кўз югуртирди:

Зокиржоннинг туғилган куни муносабати билан соат 18.00 да ош.

Мухлиса дарсга 20 минутга кечикиб келгани учун ҳайфсан.

Металлолом топшириш кераклиги ҳақида билдирув.

Зокиржоннинг туғилган кунига келмаса ҳам бўлади. Аҳмадали домла, завуч, завхозлар ичиб олиб кайфиятни бузишади. «Ичасан, ичмасанг хотин кишисан», деб ёпишиб олади. Ичсанг ичиб ўл, нима қиласан бировга осилиб, ўзинг 100 гр арок учун ҳамма нарсангни беришга тайёрсан-у, бировга илинганингга ўлайми!

Мухлисанинг хайфсани айни муддао. Унга қайнонаси айбдор. У киши, ҳатто, дамланган чойни ўзи қуйиб ичмас экан, келин деганлари рўпарада ўтириб, қуйиб узатиши шарт экан. Хайфсани эшитса, зора ўйлаб қолса.

Металлоломни синфи ортиғи билан топширган. Демак, уйга бемалол кетса бўлаверади.

Содиқов тўғри бориб онаси билан саломлашмокчи эди, жойида – супада онаси йўқ экан. Кейин қўйнинг ўт-сувидан хабар олмокчи бўлди. Бу гал одатини тарк этиб, ошхонага кирмади-да, жавон ғаладонини очди. Қаттиқрок тортибдими, тарақлаб очилган ғаладондан хотинининг тўпча этиб қўйилган бир ўрам соч чигали сакраб ерга тушди: Содиқов бир чўчигандай бўлди. Худди жонли нарса сакрагандай бўлди-да. Аммо лотерея кўринмади, қўлини тикиб, ичкарирокни титкилади, лотерея ўрнига хотинининг шпилькаси илашиб чикди. «Лаънати!» – деди-ю, қўлини тортиб олди. Содиқов шпилькани сўкдими, хотининими, номаълум. Ҳар қалай, кайфияти анча бузилди.

– Лайло! – деб кичқирди.

Жавоб йўқ.

– Лайло! – жимлик.

Ўзининг хонасидан онасининг овози келди.

– Ҳа-а... нима бало, бақирасан?

– Келинингиз қани?

– Ҳа-а... анов қўйларнинг ўти қолмабди. Торморкага ўт юлгани ўтганди. Нимаиди?

– Хеч нарса... – онаси барибир лотерея, унинг қўйилган жойи ҳақида ҳеч нарса билмаслиги аниқ.

– Айтавер, овқатинг қозонда турибди, чой – кўрпачанинг тагида. Овқатингни еб ол, унгача кеп қолар.

Содиқов овқат еяпти-ю, нимагадир ҳаяжонда. Хеч бунақа бўлмасди. Қорни оч бўлса ҳам томоғидан овқат ўтмади. Бир пиёла чойни хўплади-ю, томорқа томонга юрди. Лайло куйиб-пишиб ўт юларди.

– Анавини қаранг, олчанинг шохи елимлаб, куриб қолибди. Кесиш керак. Отам, куриган дарахтнинг хосияти бўлмайди, дерди, – деди Лайло маккага илашиб чиқиб кетган печакни юларкан.

– Ҳа-а... сенинг отанг кўп доно одам эдилар, – деди Содиқов Лайлонинг икки гапининг бирида отасининг исмини тикиштиришидан ғашланиб. Қизик-да. Керак бўлса-бўлмаса «отам унақа дерди, отам бунақа дерди» дегани-деган. Аслида, Лайлонинг отаси совчиларни бир йилгача сарсон қилганини эсласа, ҳамон Сотволди ўзини босолмай қоларди. – Менга қара, жавоннинг ғаладонига 4 та лотерея қўйгандим, тополмаяпман, кўрмаганмисан мабодо?

– Лотерея-лотарея билан нима ишим бор! Унга бирор нарса чиқармиди... Ие, тўхтанг, тунов куни ҳамма ёқни йиғиштираётганимда анов бор-у... Ҳалиги солиқ-полиқ қоғозларини сақ-

лайдиган папкангизга солиб қўйгандим, ютук чик-масаям, болаларга ўйин бўлиб қолар деб.

– Юр, топиб бер, ўтни кейин юлаверасан.

Лайло оғриниб эрига бир тикилди-да, жерки-гандай қилиб:

– Манг, этакни кўтаринг, шуям етар битта-гина тиррақи эчкингизга, – деди. Лайлонинг «тиррақи», «эчкингиз» сўзларига урғу бериши Содиқовнинг хамиятига тегди-ю, аммо ҳозир унга яраша жавоб беришни лозим топмади: тезроқ лотереяни кўриш керак. Ноилож чойшабни кўтармоқчи бўлди. Ўтлар ҳўл бўлгани учун оғирлик қилди.

– Кўтартириб юбор, отанг эр оғир юк кўтарганда ёрдамлашиш савоб амал эканлигини уқтирмаганмиди? – деди Содиқов бир чақиб олиш имконини топганидан завқланиб.

– Жўнгина, кўтаришиб юбор, десангиз ҳам бўлаверади, отам раҳматли ҳеч бўлмаса гўрида тинч ётсин, – дея ёзғирди Лайло. – Бўшанг совчиларни юборган бўлсангиз, отам гуноҳкор эмас-ку!

Эр-хотин бир-бирини чақиб-чақиб ҳовлига киришди. Лайло бет-қўлини ювмасдан ҳам уйга кириб, лотереяни олиб чиқди.

– Мана, ўша лотереянгиз! Бунинг пулига беш кило картошка берарди, биз бир ҳафта қозон қайнатардик, – деди зарда билан ва эрининг қўлига тутқазаман деб тушириб юборди.

– Ҳали кўрасан, «Волга» ютсак, орқада ялпайиб юриб қоларсан! – деди Содиқов ҳам ши-

рин, ҳам аччиқ аралаш. У лотерея йўқолиб қолган деб гумон ҳам қилганди, осонгина топилиши сал аччиғидан туширди. Ютук чиқади деган ишонч ҳамон уни тарк этмаганди. Ҳовлида тик турганича дафтарчасидаги рақамларга лотереяни солиштира бошлади...

— Лайло... буви... — Содиковнинг кўзлари ўйнади, кейин бадани музлаб, кўз олди қоронғилашди...

Аввал йиқилиб, тол айрисидан қилинган устунни ушладим, ёки аввал устунни ушлаб кейин йиқилдим... ҳеч ким билмай қолди. Хотини ва онасини бақириб чақирди-ю, овози чикмади. Чумағи синик обдастада қўл-бетини юваётган Лайло аввал сувнинг шилдираган, кейин обдастанинг даранглаб ағнашидан эрининг чақирганини эшитмади. Ўзи у томонга қараб ювинаётган бўлса-да, сув парда қилиб кўзини тўсиб қолди. Сувлар оқиб кетиб, кўзи очилгач, эрининг чалқанча ётганини кўриб қолди.

— Вой ўлай, дадаси! Буви! — деб чақирди шошилганидан эрини қандай кўтаришини ҳам билмай. Бу орада онаси қўлида чала кирилган ошқовокни кўтариб чошиб келди.

— Ҳа-а... нима қияпсизлар? — деди аста кўзини очиб Содиков.

— Ҳе ўлинг, сизга нима бўлди?

— Вой болам, давлананг ошдимми?

— Йўғ-э, бўшашиб, оёғим тутмай қолди. Довдираб йиқилиб тушдим шекилли, — биров узокларга тикилиб, ҳаммасини эслагандай бўлди.

– Ие! Буви! «Волга» ютдик!

– Э, кўй, болам! Юракни ёрвординг! «Волга»нг ҳам куриб кетсин. Бор, овқатингни еб ол. Лайлохон, овқатини иситиб беринг.

– Вей, буви! Лайло! Мана, қаранглар, «Волга»!

– Қани... – Лайло аста эрининг қўлидан лотерея ва ёндафтарчасига ёзилган ракамларга каради, ҳеч нарсага тушунмади.

– Кел-чи, икковимиз кўрайлик-чи, адашган бўлмай тағин. Манавини тираж чиққан газетадан кўчириб олганман. Мана – 0086197. Кичкинаси – 085. Ростдан! Қара!

– Вой, рост, буви! Ўғлингиз «Волга» ютибди.

– Буви, Омина қани? Кўриб қўйсин. Ўша суюнсин ҳаммаданам. Буви, ҳаммаси тамом! Э-э, йўк, ҳамма азобларингиз тамом деяпман. Мана, қаранг! Ростдан ҳам «Волга», буви! Энди сиз «Волга»дан тушмай юраверасиз, юраверасиз.

– Қўй, болам, ўзларингга буюрсин! Ростдан ҳам ютган бўлсанг, буюрсин, болам. Отанг раҳматли эшакдан бошқа нарсани кўрмай ўтиб кетганди. Айтардим-у, болам, сабр кил деб, сабр килсанг, Худодан астойдил сўрасанг беради, деб. Ана, ол, қулим, дебди... – Онаси кўз ёшларини узун енги билан арта-арта боласига яқинлашди. – Тўхта-чи, сен уни, анов латаряни неча пулга олган эдинг?

– 30 тийинга.

– 30 тийинга?! Ё Худо! Йўк, буниси... буниси бўлмабди. Бунақа арзон нарсанинг хосияти

бўлмас. Болам, кўрқиб кетяпман. Буни бир балоси бўлмасин. Бизга ёкмайди, йўк, юкмайди. 30 тийинга... Неча сўм дединг «Волга»ни?

– 18 минг. Жойини топсак, 21 гаям олади. «Большевик» ёки «Победа» колхозининг раислари билиб колса, ўттиз минг бериб опкетишади.

– 18 минг?! Бу жуда катта пулми?

– Ха энди, буви, бу кечаги сумкадаги пулдан 18 та бўлади-да. Бошқача айтсак, 20 та сигир беради-да.

– Йўк, йўк! Бунақаси кетмайди. Яхшилаб кара-чи, адашмадингмикан?

– Карадим, буви. Келинингиз ҳам каради. Мактабдагилар ҳам айтишди, бизнинг мактабда сотилган пачкадан чиқади, деб. Ростлиги аниқ.

– Аммо буни – ютукни олиш кийин дейишади. Беришмайди деган гаплар ҳам бор. Яна... кўрқяпман, ёмон одамлар келиб... эшикларимиз омонат, маҳкамлаш керак... – Лайло йиғлашга тушди.

– Нима «аммо», нима «аммо»?! – овозини баландлатди Содиқов. – Лотереяни олиб, ўзимизни ўлдириб кетади, демокчимисан?!

– Унақа деганим йўғ-у, Хоразмдаги қариндошимиз шунақа деганди-да. – Лайло эрига мўлтираб каради.

– Ҳе, ўша хоразмлик қариндошингдан ўргилдим. Уям сенга ўхшаб совуқнафас экан-да! Бор, янги кийимларимни тайёрла, тоғамникига, кейин юрист ўртоғимнинг олдига бориб келаман.

Сизлар ош қилиб турунглар, – деди Содиқов анча дадил, салобатли оҳангда.

– Жуда тўғри қиласиз, ўша юрист ўртоғингиз ҳаммаёқни билади. Аммо ошга сабзиям, гўшт ҳам йўқ. Гуруч... синик гуруч бор эди, – бир онасига, бир Содиқовга қаради Лайло.

– Топ, қўшниларникига кир, – янаям дадилрок гапирди Содиқов, аниқроғи, кескин буйруқ берди.

Ютук кучини кўрсата бошлади.

ЭСКИ БОЙ ЭГИЛДИ

Содиқов дўстиникидан қайтаркан, йўлда велосипеди занжир ташлаб юборди. Уни соламан деб қўллари қоп-қора мойга беланди. Велосипедни йўлнинг ўртасида қолдириб, қўлларини ювиш учун ариқ бўйига борди. Лойга ишқаб қўлларини тозалагунча йўлда «Жигули» сигнал бериб тўхтади. Содиқов ана-мана қилиб қўлини чала чайиб келгунча Фарход анча-мунча гапни тахлаб ташлади.

– Ха, янги бой! Ҳали «Волга»ни олмасданам йўлга хўжайин бўволдиларми? Ўтиб кетсам бўладими кўчаларидан, рухсатми? – Ёнидаги шериги бир туртиб нимадир деди, шекилли: – Ие, узр, кечирасиз, қуллук бўлсин! – деб сал юмшагандай бўлди.

Содиқов бир аччиғланиб каттикрок гапиргиси келди-ю, «ке, шу билан тенг келиб ўтираманми» деди ичида:

– Қуллук, барчага бўлсин! – деди кесатгандай оҳангда.

– Бизгаям бўп қолар, узр, шошиб турувдик, қўлингизни қисолмадик, аммо эшакка дўлана кўзмунчок таккандай бўларкан-да, – деди сал пастроқ овозда, лекин Содиков аниқ эшитди, ёнларидан ўтаётганда шеригининг Фарходни бир туртганиниям кўрди.

Содиковнинг дили хуфтон бўлди. Ютук чиқкандаги қувонч ташвишга, хавотирга айланиб кетди. Хаёлидан лип этиб «шунини ютмаган бўлсам яхши эди» деган фикр ўтди ва борган сари миясига ўрнашиб бораверди.

Ичкарига кириб ётгиси келмади. У ёнига ағнади, бу ёнига ағнади – ухлолмади. Охири ташқарига – супага чикиб ётди. Ичкарида бувисини ҳам чироқни ўчирмаган экан, ухламаяпти, шекилли, уям. Бир маҳал дарвозанинг (буни дарвоза ҳам деб бўлмайди: тўртта тол ходани бирлаштириб канор қоп қоплаган нарса) у ёғида машина тўхтагандай бўлди. Ким экан? Содиков ҳали кимлигини тахмин қилиб улгурмай: «Бой бува! Бой бува!» – деган овоз келди. Ҳеч ким Содиковни бундай атаб чакирмасди. Синфдошларидан бўлса, индамай кириб келаверарди. Содиков шошилиб кўчага чиқди. Ташқарида Фарход билан шериги гандираклаб туришарди. Қўлларида нарсалар бор.

– Бой бува, машинани ювайлик деб келдик, – деди шериги.

– Ичкарига киритасизми, ё янги бойлар эски бойларни менсимайдими? – кесатди Фарход.

Содиқов Фарходнинг у кунги кўчадаги муомаласини хазм қилиб улгурмаганди, энди буниси ортикча бўлди.

– Ха, киритмайман! Уйдагилар ухлашяпти. Машинани олиб келгандан кейин ювамиз, – деди сал хаяжон билан.

– Биловдим, домла, барибир, домлалигини қилади. Кўрмаганнинг кўргани курсин! – деди Фарход.

– Фарход ака, сиз жим туринг. Домла унақа демади, ҳақиқатан ҳам бемахал бўлиб қолди, кундузи келайлик, бемалол отамлашамиз, тўғрими, Сотволди ака? – деди шериги.

– Кундузиям, кечасиям керак эмас. Бор, йўлингдан қолма! – деди Содиқов баттар аччиқланиб.

– Кўрамиз, сен ўша «Волга»ни минармикансан! Юр, кетдик, ўша машинангния, онангния, хотинингния... – деди Фарход.

Шунда Содиқовнинг бошида олов ёнгандай бўлди ва бор кучи билан Фарходга ташланди, аммо Содиқовдан анча бақувват бўлган шериги уни тўсиб қолди. Фарход гандираклаб машинага қараб кетди.

– Сотволди ака, ўзингизни босинг, у ғирт мастку, нима деяётганиния, нима қилаётганиния билмайди. Эртага гаплашайлик, ўзи узр сўрайди, – деди шериги.

«Оббо, бу бетавфикдан қачон қутуламан ўзи!» – деди ичида.

У туш кўраётганга ўхшарди.

Содиқов ухламай тонг оттирди.

ЙИГИРМАТА СИГИР

– Жуда яхши! – деди юрист ўртоғи. Бу кичкина боланинг шапалоғидек ёндафтарчангга икки тийинлик қаламда ёзган рақамларинг расмий ҳужжат эмас. 5–10 кундан кейин банкка алоҳида мухрланган тираж келади, кейин лотерея экспертга жўнатилади. Сен менга учраб яхши қилибсан. Дарров бу лотереяни суратхонага олиб бориб суратини олдириб қўй, ҳар эҳтимолга қарши, керак бўлиб қолиши мумкин.

– Ростлиги... Аниқлиги... Хуллас, ҳамма билади мактабда. Ютук аниқ бўлмай туриб, мактабда сотилган пачкадан чиққанлигини ҳамма билди. – Содиқов энди янаям дадиллашиб кетди. Юрист сигаретини лабига киборона қистириб, дераза томондан ўртоғига ўгирилиб, халқа-халқа тутун чиқариб пуфлади... кейин томоғининг ичкарироғидан йўталиб, «ғақ» эткизиб оғзини тўлдириб чиқинди саватга тупурди ва аввал шифтга, кейин дераза ва эшикка жиддий тикилиб қарадида, ўртоғига пастрок овозда гапира бошлади.

– Буни, анавини (бармоғини бигиз қилиб лотереяни кўрсатди) ҳамма билиб бўлгандир?

– Йўқ... Э- ха! Бувим билан хотиним билади.

– Расво қипсан! Илгаридан сен ўзи шош-калоқсан. Калланг доим кеч ишлайди, ҳеч ким билмаганда, ўзингга яхши бўларди.

– Нега? Мен қўй сўйиб, мактабга, қишлоққа тўй қилиб бермоқчиман. Ахир, арзийдиган иш-да!

– Менга кара, чукча! Қўй сўйдинг. Ош қилиб бердинг. 500 сўмнинг бошига сув қуйдинг. Кейин нима бўлади?

– Буям бир эҳсон-да!

– Мана, эҳсон! – деди юрист бош бармоғини икки бармоғи орасидан чиқариб. – Менга кара, ана, сен «Волга»ни олдинг. Уни олишгаям оз-моз пул кетади. Кейин ҳалиги тўйинг. Шунча пулинг борми? Хўп, қарз-қавола қилиб олдинг. Ҳали синглингга тўй қилишинг керак. Олдинги тўйдан қарзларингни узолганинг йўқ. Сенга «Волга» ҳар куни пул туғиб берадими? Савлат тўкиб юришинг, керилиб юришинг пул туғиб бермайди-ку! «Волга»да юриш учун унга муносиб кийим ҳам керак. Бу томонларини ўйладингми?

Содиқов бироз бўшашгандай бўлди. Ростдан ҳам бу томонларини ўйламаган экан. Нима қилиш керак? «Волга»ни олмайман, дейдими?

– Ҳа, рост айтасан. Нима қилиш керак унда? – деди Содиқов шашти қайтиб.

– Ҳеч кимга билдирмаганингда, ўзим пулини берардим сенга. Яна қимматроқ нархда. Ҳамма ишларинг битарди, қарзларинг ёпиларди. Устига анави оқ тулпор – «Москвич»ни ҳам совға қилардим.

Содиқов «Волга» билан «Москвич»ни солиштириб кўрди-ю, дўстидан сал ранжигандай бўлди. «Волга» қаёқда-ю, «Москвич» қаёқда! Аммо, ҳақиқатан ҳам, «Волга»ни миниб нима қилади? Молига ўт ташийдими? Ундан кейин қарзларини қандай узади? Юрист тўғри айтяпти – сотиш керак. Бозорда 18 минг деб эшитганди. Ростми-кан? Дўсти «Москвич»ни бериб, устига канча бераркан? Сўраш керакми, ё аччиғи чиқиб кетарми-кан? Банк, экспрет, югур-югур... ҳаммасини ўйлаб Содиқовнинг боши айланиб кетди. Кимга маслаҳат солишни билмай ўйланиб қолди. Юрист ўртоғи билан савдолашини яхши эмас.

ДЎКОНДАГИ УЧРАШУВ

Содиқов кўшни райондаги харбий хизматда бирга бўлган Акрамжонни эслаб қолди. «Дўконда ишлайман», деганди. Ҳозирам ишларми-кан? Бир бориб келсамми-кан, яқин ер-ку...

Туман марказидаги автошоҳбекатда тушиб, кексарок кишидан сўради. Чол Содиқовга бошдан-оёқ разм солгач:

– Унда нима ишингиз бор? – деди.

– Армияда бирга хизмат қилгандик. Бир йўлаб кетай, деб келгандим. Кўришмаганимизга ҳам 5–6 йил бўлди-ёв.

– Ҳа-а... хув анави бинони кўряписизми? Унинг ёнида арок дўкони бор. Ўша ерда хўжайин у. Бутун районга арок-вино ўша ердан тарқайди, – деди чол.

Содиқов дўконга кирганда 3–4 та йигит, 2 аёл ароқ-виноларни санаб сумкаларига жойлаштиришарди. Иккита сотувчи бола уларни санаш билан овора. Нарироқда иккита бақалок хиринг-хиринг қилиб, қизғин суҳбатлашарди. Иккаласиям пуфлаб шиширилган шардай: тирсиллайди, сал тегсанг ёрилгудай. Содиқовнинг дўсти эса кўринмасди.

– Ука, Акрамжонни кўрмадингизми? – сўради Содиқов ёшроқ боладан. Бола эса бир Содиқовга, бир бақалоклар томонга қараб ишини давом эттираверди ва бир муддатдан кейин Содиқовга юзланди:

– Акрам акани танийсизми ўзи? – деди.

– Ҳа-а... йўқ, – хижолатомуз деди Содиқов.

– Ана, ўзлари, – деди бола оқ футболкага тўлиб турган бақалокни кўрсатиб.

Содиқов аста юриб, бақалокнинг ёнига яқинлашди.

– Кечирасизлар, Акрамжон, мумкинми?

Ҳар икки бақалок Содиқовга бошдан-оёқ разм солди. Оқ футболкадагиси ижирғанганнамо:

– Нима ишингиз бор Акрамжонда? – деди астойдил тикилиб. – Ие, Содиқовмисиз? – деди.

– Акрамжон! – Содиқов дадил яқинлашди ва Акрамнинг узатган қўлини маҳкам қисди.

– Э-э... Содиқов, бормисиз?! – деди Акрамжон дўстининг қўлини қўйиб юбормай ва ичкарига бошлади. – Жони, Зитани чақир, – деди.

Зум ўтмай қора юбкада (уни икки энлилигидан юбка деб ҳам бўлмасди. Кофта деб аталмиш,

поклик рамзи бўлган оқ кўйлак ҳам, кўйлак деб номланганига минг пушаймон — на чоки бор, на тугмаси. Хуллас, онасидан қандай туғилган бўлса, шундайича кўринишга аҳд қилган) қизми, жувонми кириб келди.

Содиқов қизларга, айникса, бегоналарга қарашга унчалик ишқибоз бўлмаса ҳам, бу аёлга беихтиёр қараганини билмай қолди: нафратми, қизиқишми... унинг корейсларникига ҳам, қирғизларникига ҳам ўхшаб кетадиган юзигаям кўзи тушди. Кўз олдига онаси, синглиси, икки ёшга етиб-етмаган қизчаси тушди-ю, хижолатдан қизариб, юзини дўсти Акрамга бурди. Акрам эса «қалай хонимчамиз?» дегандай муғамбирона иржайиб қараб турарди, у Содиқовнинг тикилишини ўзича ишқибозлик, хавасга бурганди.

Шундай қилиб, Содиқов то ўтириш тугаб, уйига қайтгунча ҳам Зитанинг юзини кўролмади — каролмади.

— Оббо, дўстим-эй. Ёнма-ён яшаб ҳам бир-биримизни кўролмасак-а! — деди Акрам зумда тузалган дастурхондан пиво, ароқларни олиб кетма-кет очаркан.

— Кўрмайсизми, иш, бола-чақа деб одамгарчиликни ҳам унутиб юборамиз, шекилли, — деб ўзини оқлаган бўлди Содиқов. Бу орада Жони дастурхондаги газакларни у ердан-бу ерга олган бўлди.

— Меҳмонни таништирмайсан ҳам, — деди қазини парракларкан Жони.

– Ҳа-я, кара, мен сизларни худди эски кадрдонлардай хаёл қилибман, – деб Акрам зарҳал пиёлачага коньяк қуйиб Содиковга узатди. – Мана, танишиб олайлик. Бу – Содиков, ҳарбийда икки йилгачаям унинг исмини биров билмаган, гапнинг рости, мен ҳозирам билмайман. Ҳамполкмиз. Битта расчётдан эдик. ПВОда. Ўзиям иккаламиз қушдай учардик-а, тревогада. Ракетамиз земля-воздух эди. Тревога берилгач, 7,5 минутда учиримиз керак эди, биз 7 минутга қолдирмай отардик-а, дўстим. Мана, энди кара, 7 минутда отиш у ёқда турсин, 1 соатда дивандан тушолмаймиз.

– Ҳа-а... армия ажойиб нарса-да! Ҳамма нарсага ўз вақтида улгурардик. Соғлиқнинг жойидалигини айтмайсанми? Мингта боладан ўнта касал чиқмасди... – Ширин хотираларга берилди Содиков.

– Бу – Жони. Ёнимиздаги Универмагнинг шефи, – таништирди Акрам. – Қанақа муаммонг бўлса, зумда «есть» қилади. Айтмоқчи, жужуқлардан нечта? Тўй-пўй қилай деганинг йўқми? – саволларни қалаштириб ташлади Акрам.

– Улар ҳозирча иккита, холос... – Содиков биров ўйга чўмди.

– Қани, полкдаги яхши кунларимиз учун, бугунги учрашув учун олдик! – Акрам жонон пиёлаларнинг жарангидан завқланиб икки-уч бор уриштирди.

Ўтириш кизигандан-қизиди. Содиков деярли ичмасди, аммо бу қайноқ кутиб олиш, сами-

мий сухбат олдида «ичмайман» дейишга хижолат бўлди, бир-икки пиёлани ичворганини ўзиям билмай қолди.

– Мана шунақа, дўстим, шу каталак бизники. Қачон йўлинг тушса, бир калла тиксанг бошимиз кўкка етади, – деди Акрам аввалам ўзи кип-қизил бўлган юзи янаям қизариб қолгач. – Аммо жуда хурсанд бўлдим-да, ошна, сени жуда кўргим келиб юрганди... шу келишингга мукофот қилиб Зитани сенга совға қилайми?

Содиқов аввал шунчаки ҳазил деб, бу гапни жавобсиз қолдирди.

– Нима, ёқмадим? Сени хафа қилмайди. Хонамизни кичкина дема, ичкарисини кенг: сауна, ётоқхона – ҳаммаси «есть!» – деди Акрам чайқалиб.

– Э-э... йўғ-э... мен... мен... ўзим сени кўрай деб келгандим... домлаларга... коммунистларга бунақа ишлар тўғри келмайди... – Содиқов ишнинг жиддийлашганидан чўчиб... – Мен шошиб турибман, кейин зарур ишим бор эди... – деб мақсадини айтмоқчи эди, бегона одам – Жонининг олдида гап очишдан ўзини тийди.

Буни сезган Акрам:

– Айтавер, Жони иккимиз бир одам. Иккимизнинг ўртамизда ҳеч қандай сир-пир бўлиши мумкин эмас... Ҳатто, хотиним билмаган сирни ҳам бу билади, – деди чайқалиб унга коньяк узатаркан. – Ёки ҳозир партиядан ўчириб юборайликми? – деб ёлғондакам пўписа қилди.

– Шу... шу... – Содиков сал кайфи ошса ҳам ўзини қўлга олишга ҳаракат қилиб, ҳамон бегона одам олдида айтгиси келмасди.

– Нима дейсан? Тўйингга ароқ керакми? Нечта? Зўриданми? Импортданми? Ҳаммасидан бор!

Бу ҳолатда гапириб бўлмасди, аммо Акрам гапирмаганигаям қўймайди.

– Шу... мен «Волга» олдим, э-э йўк, лотереяга ютволдим.

– Ну что, тўйми... Ҳамма харажат мендан.

– Йўк, тўй демади, «Волга» деди, – деб Жони сал хушёр торгди.

– «Волга»ям бераман тўйингга.

– Йўк! Шеф, дўстингиз лотереяга «Волга» ютвобди.

Акрам бир зум жим қолди. Қўлидаги пиёла аввал столга, кейин полга тушди – синмади, уни бир тешиб нарига думалатди.

– Нима? «Волга» ютволдим? Сен-а? Домла-я?

– Ҳа, дўстим, шунақа бўп қолди.

– Ростми? – деди Жони секин. – Шу ўйиндами?

– Ҳа, кеча кўрдик. Мактабга икки пачка берган экан, менга чикди, тўртта олувдим, – Содиков анча хушёрлашди.

Хар икки дўст – Жони ва Акрам аввал бир-бирига қарашди, кўзлар тиллашди, сўнг Содиковга юзланишди.

– Қани, тур! Битта ўпай.

Учала улфат ўпиша кетишди. Бунақа ўпичбозликларни кўравериб пишиб кетган Зита қўлидаги кабобларни индамай столга қўйиб кетмокчи эди. Акрамнинг кўзи тушиб қолди.

– Зи... Зита! Дўстимни ўп! Табрикла!!! «Волга» ютибди, – дея Зитани Содиковга ёпиштирди. Унга нима – одатий хол. Бориб Содиковнинг оғзидан енгил ўпиб қўйди. Содиков ширакайф бўлса ҳам уятдан дув қизариб кетди.

Зита чикиб кетди. Ҳамма бир зум жим қолди. Орага тушган сукунатни Содиков бузди:

– Шунга маслаҳатга келгандим.

– Ҳм-м..., маслаҳат, маслаҳат. Маслаҳатни нима қиласан? Ол!

– Олишга-ку, оламан, шу... чиқими бор дейди. Ундан кейин уни мен нима қиламан? Айтиш ноқулай, тўйда унча-мунча қарз бўлиб қолганман, – чайналди Содиков.

– Ҳм-м... тушундим, – деди янаям хушёрроқ бўлиб қолган Жони. – Буни бафуржа ўтириб гаплашиш керак экан. Қани, шеф, нима дейсиз? Дўстим «Волга» ютибди. Масалаҳат сўраяпти.

– «Волга» бўлса, «Волга»да, қани, қуй ўшани, ювамиз, – деди Акрам оқ футболкасига оқиб кетган алланарсаларни сидириб ташларкан.

– Йўқ, дўстим, бу жиддий иш, шошилмасдан хал қилиш керак, ювиш қочмайди, – деди хушёр тортиб Жони. – Қани, ўзингиздан эшитайлик, дўстим, бирор қарорга келгандирсиз?

– Бошим қотиб қолди: биров ол дейди, бош-каси сотвор дейди... – Содиқов чайналди.

– Сотиш ниятингиз ҳам борми? – янаям дадиллашди Жони. – Агар сотмоқчи бўлсангиз, овоза қилмай туриш керак-да. Сиз ҳеч кимга айтганингиз йўқми?

– Эшитиб бўлишди, шекилли... – хафсаласи пир бўлгандай бўшашиб гапирди Содиқов.

Бу орада Акрам хурракни баралла қўйиб ух-лашга тушди.

Яна газак олиб кирган Зитани Жони уйига жўнатиб юборди.

– Бугун сенга дам – отдих.

– Шеф ором олсин, юринг, унга халақит қилмайлик, ташқарига чиқайлик, – юзига фотиха тортиб Жони ўрнидан турди, Содиқов ҳам сал чайкалиб унга эргашди.

Ташқарида одамлар сийраклашган, қуёш ҳам ботганди. Содиқовнинг уйга қайтгиси келди. Автобуслар ҳам тўхтагандир, бирон йўловчи юк машинага илашиб қоларман деб ўйлади. Аммо дўстини шу аҳволда – дастурхонга бош қўйган ҳолда ташлаб кетишга иккиланиб қолди. Яна, келишдан мақсади – ютук масаласи ҳам чала қолди. Нима қилиш керак? Нимагадир шу ерга келиб чакки қилибман, деган хаёл миясига гуп этиб урилди.

– Ошна, кеч ҳам бўлиб қолибди, мен кетсамми дегандим... – иккиланиб деди Содиқов.

– Ие, хали мен сизни меҳмон қилганим йўқ, ҳеч қаерга жўнатмайман. Бу ўтиришимизнинг бош-

ланиши холос, кетдик, бизнинг дўкончамизга, – Содиқовни судрагудек қилиб бошлади Жони.

Унинг қўлини силтаб ташлашга Содиқовда журъат етишмади, жўяли баҳона тополмади, юришга истак йўқ, ноилож аста эргашди.

Жонининг хонаси универмагнинг иккинчи каватида экан. Деразалари кўчага қараган: бир томонидан прокуратура, бир томонидан милиция бўлими кўриниб туради. Бу ер росмана рўзғордек: ётоқ дивани, ювиниш жойи, билирд столи...

– Қани, ошна, бемалол ечиниб ўтиринг. Хизматга ҳеч қанака Зита-Гиталарни чақирмай ёлғиз ўтирамиз, ҳамма нарса тайёр, – деб советкичдан яхна гўшт, колбаса – газакбоп нарсаларни олди. Яна бошланди: ароқ, коньяк, пиво, газли сув, сигарет... – Оббо, дўстим-эй... Бир зумда «Волга» ютволдим денг! Аммо, сотишга қарор қилиб яхши қилибсиз. Рўзғорни тиклаш учун жуда зўр нарсани ўйлабсиз. Айтишингизча, қарз-қурзингиз бўлса, машина мингандай ҳам бўлмайсиз. Машина – нуқул чиким, айтишади-ку, «иккинчи рўзғор» деб. Бу дўстингиз тезда кайф бўладиган одат чиқарган. Икки стаканга думалаб қолди. Ишлари сал юришмай қолиб, асаблари чарчадими, озгина ичса ҳам, маст бўлади. Қопда пул санаб ўрганиб қолган одам ҳозир оз пулга чидамаяпти. Икки-уч марта қармоққа тушди-да, ўзиям. У ёқ-бу ёққа қараб ишла дедик, қулоқ солмайди, –

Жони ўрнидан туриб деразадан ташқарига назар ташлаб келиб, Содиқовга коньяк қуйиб узатди. – Олинг, дўстим, танишганимиз учун ичайлик. Йўқ, бунақаси кетмайди. Ха, балли...

Содиқов оз-моз ичган бўлди. Негадир бу йигитдан чўчий бошладими...

– Дўстим, мен кетсам яхши бўларди-да. Уйдагилар хавотир бўлишадиган бўлди-да. Яна эртага дарсга бориш керак, оз-моз тайёрланамиз ҳам, – деб бахона кидира бошлади.

– Ие, ҳали мактабдан хавотир оляпсизми? Яшанг-э! РайОНО мудирларинг ким эди, анави бақалоқ Хошимовми ҳалиям? Ҳозир бир тилпон қилсам етиб келади. Чақирайми? Сизга бир ойга рухсат беради. – Жони ўрнидан туриб телефонга юра бошлади.

Содиқов мудир номини эшитиб юраги ёрилаёзди. Муаллимлар уни кўриш у ёқда турсин, номини эшитгандаёқ ўтириб қолишади: жуда салобатли, айтганини қиладиганлардан.

– Э-э, йўқ, йўқ, бошқа ишлар ҳам бор...

– Уйга шошяпсизми? Мен дўстингизга ўхшаб Зита-Гиталарни эмас, онаси ўпмаганларни шу ерга чақириб бераман истасангиз.

Содиқовнинг чинакам кайфи таркаб, ўзидан-ўзи ваҳимага туша бошлади. «Қаерга келиб қолдим?»

Жони яна бир бор деразадан ташқарига қараб келиб, Содиқовга яқинроқ ўтирди, елкасидан кучиб, юзидан чўлп эткизиб ўпиб олди-да, ўзининг бетини унга тутди.

– Қани, чинакам дўстлик учун бир ўпиб қўйинг-чи! – Содиков ноилож тирсиллаб турган бетдан биттагина, енгил ўпич олди. – Хўш... келинг, бир эркакчасига гаплашайлик. Мен сизни тушундим. Ишни ими-жимида битирмоқчисиз. Гапнинг қисқаси, дўстингиз «Волга»ни ололмайди, ўзи омонат бўлиб турибди. Уни хижолатга қўймайлик. Мен ўша ҳамма қарзларингизни узай, қанча ўзи?

– Шу беш-олти юз сўмга боради-ёв.

Жони сонларига уриб, ясама кулги қилди:

– Э, қойил-э! Мен 5–10 минг деб юрибман. Бўлди! Қарзларни узамиз. Янги «Москвич»ни бераман. Камига оғзингизга сиққанича пул оласиз. Яна камига қачон тўй қилсангиз, латта-путталари биздан. Келишдикми?

Содиковнинг боши ғувуллаб, кўз олди жимирлашиб кетди. Айтилган гапларнинг ҳаммасини қабул қилолмади. Қанча пул? Қанча латта? Яна янги машина. Ҳеч ҳисобига етолмади. Яхшиси, воз кечишни афзал билди.

– Йўғ-э, мен дўстимга – Акрамжонга ваъда қилдим... – чайналди Содиков.

– Ошна, мен сизга нима дедим! Уни ҳеч қанақа шанси қолмаган. Ундан кейин у аллақачон маст бўлиб, накаут бўлди. Сизни нимага келганингиз-нияам билмайди. Мени айтди дейсиз. Уйғонганда сўранг, билмайди. Кейин менга берганингизни айтмайсиз, мен ҳам фикр этмайман. Ундан кейин... мени номимга олмаймиз, узок қишлоқдаги

кариндошларимиз ютган бўлади-да, кейин менга расмийлаштирамиз...

Содиқов ярим тунгача бу ердан туриб кетолмади, журъати етмади. Бир маҳал ковоқлари шишиб Акрам кириб келгандагина вақт алламаҳал бўлганини билишди.

– Дўстим, яхши ётиб турдингми, сени безовта қилмайлик деб бу ёққа чиқволдик, – деди шошилиб Жони.

– Ҳай, майли, ўчиб қопман шекилли. Дўстим, уйлар тинчми? Қани, энди уйга борамиз. Онам, болалар билан кўришарсан... – деди Акрам хижолатомуз.

– Ошна, раҳмат. Мен бирровга келиб, шунча ўтириб қолдим. Энди уйга қайтай... Шу... энди... – Содиқов оғиз жуфтлаётганда, Жони хавотирланиб гапни илиб кетди.

– Дўстим, Содиқов уйга айтмай келган экан, кейин дарсимга тайёрланай деяпти. Унақа бўлса, рухсат берайлик. Автобуслар ҳам ётди. Иложи бўлса, ташлаб қўяйлик. Сен пишиб қолдинг, шекилли... ўзим элтиб қўяйми ё... – Жони Акрамнинг хўмрайишидан хавотирландими... гапни қиска қилди.

– Раз кетаман деса, нима қилардик. Ташлаб қўямиз-да. Пишиб қолган бўлсамам дўстимни ўзим олиб бораман, – гандираклаганнамо ўрнидан турди Акрам.

Улар ташқарига чиқишганда вақт алламаҳал бўлган. Акрам дўконга кириб чиққунича яна

Жони иккиси ёлғиз қолишди. Пайтдан фойдаланиб Жони яна гапга тушди.

– Ана, айтмадимми, унинг ҳечам хаёлида йўқ. Тушунмаганам. Сиз эртага ўзимнинг олдимга келинг. Лотереяни олиб келинг. Ё ўзим борайми?

– Ўйлаб кўрарман, – бўшашди Содиков.

ЙЎҚ ҲОМИЛАГА УЙ-ЖОЙ

Жони билан Акрам Содиковларникига етиб келганда эшик тагида раиснинг «Волга»си, икки-учта велосипед турарди. Меҳмонлар уйга киришни насия қилиб қайтворишди.

Содиковни ичкарида беш-ўн киши армиядан келган солдатдай кутиб олишди.

Содиков оз-моз кайфи борлигидан хижолат бўлиб онасига, болаларига яқиндан кўринмасликка ҳаракат қилди. Ўзиям ичмаганига беш-олти ой бўлди-ёв.

– Мунча, йўқ бўп кетдингиз? Қанча одам келиб-кетди, ҳаммаси сўрайди, нима дейишимизни билмаймиз. Мактабдагилар ўтириб-ўтириб кетворишди. Бегона кишиларам келди уч-тўртта. Олдиларига қўйгани на нон бор, на бир ликоп ширинлик, роса уялдик, – тинмай жаврарди хотини.

– Яхши, яхши... – Содиков озгина кайфи ошса, фақат «яхши, яхши» дерди, хотини буни эшитиб эрига ялт этиб қаради-ю, энди оғиз жуфтлаганда Содиков олдини олиб:

– Бор, магазиндан насияга қанд-курс, қотган бўлсаям нон олиб чиқ, эртага ҳаммасини уза-

ман, – деб нари кетди. Меҳмонлар билан бирма-бир сўрашиб, супа четига омонатгина ўтирди. – Айбга буюрмайсизлар, кутилмаганда бир кариндошимизникига чакириб қолишди, у ерда ушланиб колдик, – деб дастурхонга бирров кўз югуртирди: дастурхон ноз-неъматлар билан шошилишч безатилганди. Омина синглиси чой дамлаб келди, оғзи қулоғида. – Мен ҳозир, – деди-ю, Содиқов онасининг ёнига борди. – Буви, зиёфатни бошлаб юборибсизлару-а... – деди саволомуз.

– Э-э, анов бор-у, раиснинг ўнг қўли, кўрдингми? Ўша ўтириб-ўтириб уялиб кетди, шекилли, бир зумда алланималарни кўтартириб келди иккита болага. Амакингникида қўй ҳам сўйдирыпти экан, бу ер тўполон бўлмасин деб, – деди бувиси оғзининг ярмини тўсиб гапираркан. – Нима бало, бир балоси йўкмикан, болам, кўрқиб кетяпман.

– Буви, келинингиз янги тўшаклариданам олиб чиксин, умримизда келмаган одамларам келишибди. Яна, иккита йигитни танимадим?... – деди Содиқов ўзини янаям узокроқда ушларкан.

– Бор, болам, сен уларни олдига бор. Ҳозир тоғанг гўшт-пўшт олиб келади, шўрва соламиз, – деди бувиси янаям пастроқ овозда.

– Хуш келибсизлар, меҳмонлар, хуш келибсизлар... жуда яхши бўлди-да, келганларинг, – дея Содиқов меҳмонларга назар солди. Анависи раиснинг ўнг қўли – ҳамма нозик ишлар шу одам орқали битади. Ёнидаги пўрим кийинган,

зимдан караб ўтирган икки йигит бегона, корача, ориқ киши холасининг эри, анави сап-сариги тоғасининг қайноғаси, четроқда оёғини чалиштириб ўтирганлари синфдошлар...

– Машина бўлганда калити ювиларди, энди лотереяни ювса йиртилиб кетар, яхшиси ўзингни сувга ташлаймиз-да, а, дўстим. Зўр бўлди-да, – деди синфдоши. – Магазинлар ёпилмай туриб ғамингни еб қўйдингми? Мана, биз хамиртурушини олиб келганмиз, – деб қўйнидан битта «Московское»ни олиб дастурхонга қўйди.

– Бор, пиёз-миёз олиб чик.

– Кўрдингми, Содиқов, кечагина сенга «пул жаноби олийлари»га қандай ҳурмат кўрсатишни ўргатгандим-а! Ростини айт, мен айтганларни қилдингми? Бекорга сенга бунақа омад қуши келмаган, – Машраб Содиқовнинг елкасидан қучиб ховлида у ёқдан-бу ёққа судрайди. – Мана шунақа! Энди сен тонг отгунчаям санасанг тугамайдиган пулга эга бўлдинг. – Машраб тинмай жаврар, унга сари Содиқов меҳмонлар олдида хижолат бўларди. Чой олиб чикиб қуйиши билан Машраб қучоқлаб олиб ўпадими-ей, айланттриб туриб оёғини ерга урадими-ей! Охири тоғаси уни бир четга олиб қулоғига бир нарсалар деди, шундаям оғзи ёпилмади. – Тоға, сиз бир синаб кўринг! Пул бу Худонинг бандаларига берган катта неъмат, – энди тоғанинг елкасига қўлини қўйиб, унга маъруза ўқишни бошлади. – Бу – бир. Иккинчиси, пул давлатнинг катта ҳужжати.

Ким унга хурматсизлик қилса, Оллоҳ жазолайди — пулсиз килиб қўяди. Ким унинг кадрига етмаса, яхши сақламаса, давлат ўтқизиб қўяди. Мени биласиз-а, ёлғиз ўғилман. Битта ўзим нечта кизни чиқардим, ўқитдим, уйниям гулдай килиб ўтирибман. Ишлайман, керак бўлса, итдай саккиллаб пул топаман ва уни хурматини жойига қўяман ҳам. Хар куни кечқурун бир соат вақтимни пулга ажратаман. Фижимланганларини текислайман, йиртилган жойини чой қоғоз билан ямайман, оқини оқ, қорасини қора қилиб тахлайман. Жойи келса, номериниям тартиб билан териб чиқаман. Охири эркагини эркагига, хотинини хотинига жуфтлаб тахлайман. Шунинг учун менга пуллар дарё бўлиб оқиб келаверади. Анов пулнинг оқ ерига қаламда, ручкада ёзиб қўядиганлар бор-у, уларга бир тушган пул қайтиб бормайди, кариндош-уруғларига ҳам: «Зинхор Акмал кассирга борманглар, у бизни хурмат қилмайди, оппок бетимизга сиёҳ чаплайди» деб тайинлайди. Бу пул... «пул... жаноби олийлари» жуда ажойиб дўстда! Бир сирини билиб, хурматини жойига қўйиб, ичига кириб олсангиз, сиз уни эмас, у сизни қувиб юради. Ана, қўшнингиз Хайрини қаранг, оиласида беш-олти киши эшшакдай ишлайди. Бири икки бўлмайди. Нега? Кеча магазинда савдо килиб, чўнтагидан бир сиқим пул чиқарди: вей, ҳаммаси фижимланган, эзилган, «дод» деяпти, аниқ эшитдим. Чидамай кетдим. «Хой, Хайри, — дедим, — пулнинг ахволини қара, сал хурматини қилсанг

ўласанми?!» – девордим. Нима дейди, денг. «Пулга мен эмас, пул менга ачинсин, мени хурмат қилсин. Бир соатда келиб кетадиган пулни нима қиламан тахлаб, мен пулга сажда қилмайман», – дейди. Вей, котиб қолдим. «Бор-э, пул кўр қилсин», дедим ичимда. – Тоғанинг ҳам боши оғриб кетдими, бошқа қутулиш чорасини тополмай:

– Машраббой, зўр гапларни гаширдинг, бугун дам ол. Эртага Содиқовинг «Волга»ни олиб пуллари кўпайса, бирга тахлаймиз, – деди зора кетса деб.

– Вей, тоға, ичим экансиз! Юринг, мен сизга пулларимни қандай тахлаганимни кўрсатаман, – деб Машраб тоғани кўчага бошлади. Бу орада меҳмонлар келиб қолиб тоғанинг мушуқули осон бўлди. Машраб яна Содиқовга ёпишди. – Вей, ошна, зўр бўлди-да, сенга айтмовдимми «пул жаноби олийлари»ни хурматласанг...

– Ҳозир-ҳозир, дўстим, – деди Содиқов меҳмонлар билан салом-алик қилиб олиш учун шошилди. Шу билан бирга, дўстининг одатини биларди – бир пиёла ичса, алжираб ҳамманинг таъбини тирриқ қиларди.

Давра турли тоифадаги, илгари борди-келдиси бўлмаган кишилардан бўлгани учунми, ҳеч қизимади. Сабри чидамаган синфдоши ароғини очиб маишатни бошлаб юборди. Ҳар ерда гапини ўтказиб юрган раиснинг югурдаги (унинг исмини ҳеч ким билмайди, ҳар ерда «хўжайин» деб чакиришади) бир косагулга, бир бошқаларга

қараб чикди-да, нимани ўйлади экан: «Хай, олайлик бўлмаса», – деди. Шу билан ўртадаги бегонасираш, бир-биридан хавфсирашга барҳам берилди.

Содиқов онасидан хижолат бўлдими ё бошқа сабабданми, бир култур хам ичмади. Сўйилган қўй опчикилиб, овқат хам пиширилди, ол-ол, торт-торт билан меҳмонлар тонгга яқин тарқалишди. Икки индамас меҳмон хам туз тотмаганича хайрлашди. Ўзларини таништиришмадиям, биров сўрамадиям.

Меҳмондорчиликнинг асл мақсади сабаб, ҳосили эрталаб маълум бўлди. Содиқов ҳали уйкуга тўймасдан гўёки «Волга» олиб келинган-у, хўжайин худди ўз уйига киргандай келаверди:

– Хўш, бой бува! Ҳалиям ётишми, турсинлар энди.

Бувиси сўридан қандай туриб, рўмолини қандай бошига ташлаганини хам билмай қолди. Келин сомон, кепак юқи қўлларини ювмай хам аста офил томондан келиб: «Хўжайинни келинг», деди-ю, орқасига қайтди. Онаси супага кўрпача солди.

– Йўк, овора бўлманг, биз ўтирмаймиз. Бой бувани раис чақиряптилар. Бирров чиқиб келаркан, – деди ховлига зимдан разм соларкан. – Уйларни хам бир янгилаш керак экан-а, хола, – деди.

– Ҳа, ўргилай, шу улим энди иш бошлади. Тўйимиз бор, уни ўтказвосак, кейин навбат уйгада, – деб онаси чой қўйиш учун ошхонага кетди. Ошхона хам... уйнинг ёни қанор қоп билан

тўсилиб, икки-учта тахтадан стол ясалган кўлбола қурилма. Жихозлар ҳам примусда қорайиб кетган чўян чойнак, беш-олти тунука коса...

Бу орада ковоқлари шишиб, овозлари дўриллаб, юзини чала ювиб Содиков чиқиб келди.

— Ҳа, хўжайин, овора бўлибсиз-да, ўзим борардим.

— Энди... бой бува, бугундан бошлаб эрта туришга ўргансинлар. Бой бўламан, ризким улур бўлсин деганлар эрта туриши керак. Оллоҳ сахар турганларга ризкнинг кўпини беради дейишади. Қани, кетдик.

— Қаёққа?

— Ота чақиряптилар. Кеча келишолмагани учун эрталабдан қуллук бўлсин қилмоқчи.

— Шунинг кечроқ қилсак бўлмайдими? Мен дарсга тайёрланишим керак. Бугун 6 соат дарсим бор.

— Э-э, қанақа одамсиз! Ота ҳамманиям чақиравермайди. Бундан ташқари, сизни бугун-эрта дарсдан озод қилишади, айтиб қўйилган.

Содиковни судрагандай қилиб олиб чиқиб кетди. Ранс уни идорадаги шийпонда хушчақчақ кутиб олди.

— Оббо, домла-ей, қуллук бўлсин! Жуда хурсанд бўлдик-да! Бу колхозимизниям обрўси бўлди-да. Тарихда бунақаси бўлмаган... қани, ўтиринг, чойдан олинг. Хўжайин, олиб кел.

Хўжайин бир зумда дастурхонни гуллатди: иссиқ сомса, қаймоқ, узум, асал... Шахсан ранснинг

ўзи чой қуйиб турди, хўжайин орқаларида елкасида сочиқ билан тик турди. Охири раис ёрилди.

– Бу, домла, хўжайин айтди, уйлар сал эскириб қолибди. «Волга» кирадиган ховли «Волга»дай бўлиши керак. Уйни кўплашиб сал эпакага келтиришни ўйлаб қўйдик. Кейин синглингизни ишга жойлаб, жойи чикса, тўй ҳам қилиш керак, дейман. Хулласи, анча-мунча сарфхаражатларингиз бор экан. Бу ёғини қандай планлаштиряпсиз?

Содиқов кечадан бери бу масалада маслаҳатлар, таклифлар эшитавериш анча пишиб қолди, гапнинг қайси ариққа оқишини дарров сезди ва:

– Раис бува, раҳмат, жуда тўғри айтяпсиз. Уйда чиқимларимиз анча тўпланиб қолди. Шунга «Волга»ни сотсамми дегандим, – деб раисга юраги бетламайроқ қараб қўйди ва шу қарашда раиснинг кўзи яшнаб кетганини сезди.

– Тўғри ўйлабсиз, болам. Машина олишнинг ўзи бўлмайди. Кейин олиб қаергайм бордингиз. Бунинг устига, чиқимларни қаердан қоплайсиз? «Машина – иккинчи рўзгор», дейишади. Ҳақиқатан ҳам, уйга бир сўм сарфласангиз, машинагайм бир сўм индамай кетади. Яқинда бензин ҳам 30 тийин бўлади деган гаплар бор, – раис шошиб қолди.

– Шунинг учун машинани сотай дейман-да, раис бува, – дангалига кўчди Содиқов.

– Ҳеч кимга ваъда қилмадингизми, ишқилиб? – раис ҳам мақсад сари бир қадам сакради.

– Ваъда қилмадим-у... уни сотсак, ҳеч ким ҳеч нарса демайдимикан? – чайналди Содиқов.

– У ёғидан ташвиш тортманг, ҳаммасини ўзимиз ҳал қиламиз. Бировга индамайсиз...

– Мактабдагилар билишади-да... – иккиланди Содиқов – кейин...

– Ҳа-а... ташвиш тортманг. Сизни хафа қилмаймиз. Уйларни эртадан қурилиш бригадаси келиб янгилашни бошлайди. Боғнинг четидан ўғлингизга 13 сотих ер ажратиб берамиз, – раис таклифларни қаторлаштира бошлади.

– Иккаласиям қиз болаларимни...

– Э-э, хали қариб қолибсизми, қизни берган Худо ўғилни ҳам беради-да! – раис нукта қўймоқчи бўлди савдога.

Содиқов тушундики, раис арзонга олмоқчи. «Қандай қилиб унга Жонининг таклифини билдирсам экан», – деб ўйланиб қолди.

Раис ҳам, Содиқовнинг ўйланишидан «арзон-сираяпти», деб ўйлаб, савдони давом эттириш, нархни кўтариш лозимлигини сизди.

– Барибир, эркак кишига машина лозим. Шуни назарда тутиб мен сизга Алижон (ўғли) миниб юрган «Москвич»ни берсам деб турибман. Аммо буни иккимиздан бошқа ҳеч ким билмаслиги керак...

Содиқов идорадан бўшашиб чиқди. Апил-тапил ўзига қараган бўлди-ю, тайёргарлик ҳам кўролмай мактабга жўнади.

– Ўхў-ў... Содиқов, келяпсизми қанот бойлаб! Энди қачон бизни «Волга»да саёҳатга олиб

чикасиз? Бу дейман, энди Лайлохоннинг тили кисилиб қолгандир-а... – биринчи бўлиб гап бошлади Ахмадали домла.

– Кечаси билан ухламагандирсиз ўзиям режалар тузиб-а... – илиб кетди Вали домла.

– Э-э, сиз дарров лотереяни сотинг-да, кечаги йиртилган плашни янгиланг.

– Бариданам, аввал партия взносини тўлаб қўйинг.

– Дарсга ўн минут бор экан, келинглари, конспектларни кўриб қўяйлик, – деди завуч.

Хамма ўлимга кетаётган махбусдай сумкаларини кўтариб завуч ёнига борди. Содиков ҳам конспектни ё кўрсатишини, ё чиқиб кетишини билмай тек қолди. Конспекти борлар кўрсатиб, синфларига мағрур кетишди, Содиков аста сумкасини қовлаштириб завуч ёнига борди.

– Ҳа, Содиков, қуллуқ бўлсин, – деди завуч қуруқкина қилиб. – Қани, бугун дарсингиз олти соат экан-а? Ҳар қандай ҳолатда ҳам вазифа вазифа-да! Олиб келинг конспектни, – деди завуч кўзлари чакнаб, чунки у бугун Содиковда конспект йўқлигига аниқ ишонар, бошлаб адабини бермоқчи, ютуқ чиқса ўзингга, менга конспект керак, дегандай.

Содиков ҳам оз-оз тажриба орттирган эди, яъни конспектларига число қўймасди, шартта таваккал деб кўрсатди. Завуч «ҳа», «ҳа», деди-ю, қўлга туширолмаганига ҳафсаласи пир бўлиб, имзо чекиб берди. Барибир алаmidан чиқолмай:

– Қачон ош қилиб берасиз? – деди.

– Домла, ош доимо тайёр! – деди Содиков азроилдан қутулгандек севиниб.

Шу завуч ажойиб одам-да! Конспектни дарс-ни яхшилаш, ўқитувчи дарсини сифатли ўтиши учун эмас, ҳамкасбларини қўлга тушириш, ада-бини бериш учун текширади. Конспектни ўқиб, маслаҳат бермайди, бўлса – бўлди, агар йўқ бўл-са, яйраб кетади.

Содиков бир амаллаб дарсга кириб олди, аммо боши ғувуллаб, ўзини лоҳас сеза бошла-ди. Яхшиямки, янги мавзу эмас, ўтилган мавзунини машқлар асосида мустаҳкамлаш экан. Болаларга топишириқни берди-да, ўзи столга ўтириб, кўзини юммай мизғишга тушди. Шу онда эшикнинг та-киллаши унинг жонига оро кирди, бўлмаса столда ухлаб қолиб, болалар олдида хижолат бўлармиди.

– Содиков, тезда РайОНОга боринг, – деди автоматдан ўқ отгандай қилиб завуч.

– Нега? – сўради дабдурустдан нима гаплигини тушунмай Содиков.

– Буни мудирдан сўрайсиз, – деди-да, тово-нига эшакникига ўхшаган нағал қоқилган туфли-сини тарақлатиб жўнаб қолди.

ДЕВ БИР ҚАДАМ ПАСТГА ТУШДИ

Содиков РайОНО ҳовлисига кириб борган-да узоқдан, қачондан бери шу жойда ишлаши-ни ҳеч ким билмайдиган, кўпчиликнинг гапи-

га караганда, минг йиллардан бери маорифчи, ўнлаб мудирлар алмашса ҳам у ўрнидан жилмайдиган, тўйда ҳам, азада ҳам юзида бир хил жиддийлиги йўқолмайдиган райкомпрофсоюз Фиёсиддин астойдил тикилиб турарди. Содиков сездики, у мудир хонасига кирмайди, аввал профсоюз хонасида «шлифовка» қилинади, яъни обдан пишитилади.

Содиков Фиёсиддин билан қўл бериб кўришганда ҳеч кутилмаган ҳолат юз берди: умрида кулмаган одам тиржайди. Сўрашганда бировнинг қўлини қисмай, бармоқларини шунчаки узатиб турадиган одам унинг қўлини қаттиқ қисиб сўрашди. «Албатта, «Волга» кучини бу ерда ҳам кўрсатибди-да», ўйлади Содиков. «Қизик, бу одам нима каромат кўрсатаркан? Қандай таклифлари бор экан? Одатга биноан, мудир кимни мукофотламоқчи, кимни жазоламоқчи бўлса, аввал шу одамнинг узок суҳбатидан ўтарди. Демак, Содиков ҳам аввал шу ерда филтрланади. «Дадил бўл, Содиков!»

— Ҳа, Содиков, кўринмай кетдингиз? Бирор марта йўқламайсиз ҳам. Сизга дарсни 4-мактабга биз тўғрилагандик, хў-ў... 15 километрли 22-дан чакириб олиб, — гинахонликни бошлади Фиёсиддин.

— Ҳа энди, домла, иш кўп. Раҳмат, дарсларни кўпайтириб берган экансиз, бир амаллаб юрибмиз-да, — деди Содиков асосий мақсадни кутиб.

– Сиз келмасангиз ҳам биз сиз хақингизда ҳамма нарсани сўраб, билиб турибмиз,– деди Фиёсиддин Содиковга каттиқ тикилиб.

Содиков кўзини олиб қочиб домланинг столи устидаги коғозларга қаради: тўйга таклифнома, ичидаги сувда қизнинг хайкалчаси бор ручка, глобуснинг кичиги – олмадеги, бир уюм қарорлар, стаканда учи чиқарилиб, осмонга қаратилган 6 хил қаламлар, икки хил – қизил, яшил телефон аппарати, бир пачка «ТУ-134» сигарети, ярим ейилган ёнғоқ...

– Ха-а, раҳмат, домла. Хурсандмиз.

– Тунов кунги Навоий ижодига бағишланган кечангизни бориб кўрмасак ҳам, тафсилоти-ни эшитдик. Жуда даҳшат кеча бўлибди. Мудир ҳам роса хурсанд бўлди. Ота-оналар билан ишлаш тажрибангиз ҳам советга маъқул келди. Олимпиада якунлари ҳам 2-ўрин экан. Суриштирдим: биринчи ўрин 10-мактабга нотўғри берилибди – жюри аъзолари ичида ўша мактаб вакили бор экан, – Фиёсиддин домла тинмай гапирар, Содиков бўлса, қайси бурилишда суҳбат асл мақсадга – «Волга»га кўчишини сабрсизлик билан кутарди.

– Мен ҳам янги келган пайтларимда худди сиздақа ишлаганман, беш-олти йилда мактабим-ни республикага олиб чиққанман. Кейин ўзингиз билган инспектор бўлдим, энди раис... Келино-йингиз оддий фаррош эди, сиртдан ўқитдик, мана энди, кўриб турганингиздек, директор. Айт-

моқчи, оилангизни ҳам мактабга ишга киритишни ўйлаяпсизми? Бир-икки йил лаборант-паборант бўлиб ишлаб турса, сиртдан ўқиб олади.

Содиқов борган сари, ўзи шунча йилдан бери ҳурмат қилиб келган домлани ёмон кўриб, ундан нафратлана бошлади. Қани энди, бир куч топса-ю, гапини тўхтатиб тезроқ уйига кетворса... Худди шу пайтда хонага педкабинет мудирини Қахрамон ака кирди-ю, Содиқовга Хизр бувадек кўриниб кетиб, ўрнидан сакраб туриб кетганини ҳам билмай қолди.

— Э-э, домла, ассалому алайкум!

— Ие, юбиляр ўз оёғи билан келиб қолибди-ю, қани, биттага ташлаб кетадиларда-а? — ўз навба-тида, Қахрамон ака ҳам отиб қолди.

— Битта эмас, ўнтага ташлаб кетаман, — деб Содиқов жуфтакни ростламоқчи эди, Гиёсиддин домла лакка балиқни ойқулоғидан ушлаб қолди.

— Содиқов, ҳали ишимиз битмади. Ўша танлаган мавзуга оид адабиётлар рўйхатини, керакли кўргазма воситаларини ёзиб олиб, кейин кетинг, — деди пинагини ҳам бузмай.

Содиқов қандай турган бўлса, шундайича ўтириб қолди. Қахрамон домла ҳам арзимас ишини тезда битирди-ю, тегишли қоғозини олиб чиқиб кетди.

— Шунақа, ўртоқ Содиқов, ишларингиз беш кетяпти. Энди ҳалиги «Волга» масаласи... Нима бўляпти ўзи? — ниҳоят, асосий мавзу бошланди.

– Нима бўларди... шу... ҳалиги ошна-оғайнилар, таниш-билишлар олмагин-у... шу, сотиб қўяқол дейишяпти, – деди Содиқов ҳам масалани сал мужмаллаштириб.

– Тўғри айтишибди. Сизнинг ҳолатингизда энг яхши, оптимал вариант – сотиш... Аммо кимлар экан, ўша сот деганлар? – сал ҳадиксираб сўради Фиёсиддин.

– Шу... энди бор-да, беш-олти киши, – деди Содиқов тирноқлари билан стол четидаги қозларни у ёқ-бу ёққа суларкан.

– Қисқаси, шеф ҳам бир шунақа дегандай бўлувди, сизга айтмадимми? Мен бир сўрай-чи, шу ердамикан ўзи, – деб Фиёсиддин ташқарига йўналди.

«Оббо, тулки-ей, оббо, тулкининг мардак тишлагани-ей. Оддий тулкининг айёрлигини ҳамма билади. «Айёрларнинг ҳам айёри бўлган тулкини «Мардак тишлаган тулки» дейишаркан. Оддий тулки қопқондаги хўракни ейман деб илиниб қоларкан. Мардак тишлагани эса хўракнинг қўйилганини кўрса, унга мардакни текизаркан. Қопқон мардакни қисиб қоларкан-у, тулки хўракни еб, йўлида давом этавераркан. «Сўрай-чи», «Шу ердамикан» эмиш-а! Ҳар бир гапимизни деворнинг орқасидан териб тургандир шефинг!» Содиқов бир зумда шунақа зўр муаллим бўлиб қолганига ҳам ҳайрон бўлиб, ҳам ижирғаниб турибди. Фиёсиддин жуда тез чиқишидан иш аввал роса пухталангани, ҳозир бир оғиз қўшимча бўлгани маълум эди.

– Яхши ўйлабсиз сотишни. Шеф ўзида экан, бахтимизга ҳозир райкомдан йиғилишдан чиқибди. Яқинда исполкомдан бизга «412» ажратишаркан. Ўшани сизга мўлжаллабдилар. Яп-янги, салидоли билан РайОПОнинг складида турибди экан.

Содиқов у ёғини эшитишни ҳам хохламади, шарт туриб кетмоқчи бўлди-ю, аммо ҳали неча йиллар шу даргоҳ билан алоқа қилишини ўйлаб, шайтонга хай берди ва зўрма-зўракилик билан:

– Жон домла, мени қийнаманг, ҳали аниқ бир қарорга келганим йўқ, кейин гаплашайлик, – деёлди.

– Майли, аммо бир шефга учрайсизми, ё ўзим кирай-чи... – Фиёсиддин яна ўрнидан турди. Бу гал ҳам кирдию чикди. – Кирар экансиз.

Содиқов номини эшитишдан ҳам чўчийдиган хўжайиннинг хонасига бу гал дадилрок, чўчимай, шахдам қадамлар билан кираётганига ўзи ҳам хайрон қолди. Бу пулнинг, молнинг қудрати шунчалар кучли бўлармикан?

– Ие, бой домла, келсинлар. – Шеф креслодан тушиб Содиқовни хона ўртасида кутиб олди. «Дев бир поғона пастга тушди-ку», – хайрон бўлди Содиқов. – Муборак бўлсин, бир маза қилиб ош ерканмизда-а! Жуда зўр бўлибди-да. Бутун маориф хурсанд бўлди-да, ўзиям. Энди режалар қандай?

– Домла... – дея гап бошлар экан Содиқовни, барибир, хўжайиннинг салобати босди, – домла...

шу энди... хали бир карорга келганимиз йўқ. Эрта-индин ўзим келиб айтаман, – деди Содиков. Эшикни очгунча тахлаб ташлаган гапларининг хаммасини унутиб бўлганди.

– Биз ҳам билгандай бир ой олдин сизни аълочиликка тавсия қилворгандик! – «Ўтиб қолгунча отиб қол», дейдилар.

– Раҳмат, домла, раҳмат! – шошиб қолган Содиков эшикнинг очиқ тавақаси қолиб ёпик тавақасига бошини уриб олди. Эшикдан чиқди-ю, яна хали айтмоқчи бўлган гаплари бирма-бир ёдига келди. «Аълочиликка эмиш... Ўттиз йиллаб ишлаган устозларим ололмаган нишонни менга беш йилда берармиш... Хе, бу кунингдан ўлганинг яхши. Бу «Волга» деганлари шунақа зўр оҳанрабомикан-а?

Содиков мудирдан ҳам, Гиёсиддиндан ҳам жирканиб кетди. Негадир яна ваҳима боса бошлади. «Бу «Волга» менга яхшилик келтирмайдиганга ўхшайди».

«ВОЛГА» КЕЛМАСДАН СОТИЛГАН

Содиков РайОНОдан чиқиб тўғри уйига келди. Мактабда нимаям қиларди, дарси аллақачон тугаган, яна мудирдан тортиб ҳамма ходимлари мени бошига кўтаргудек бўлиб турган бўлса.

Содиков уйига келса, яна гавжум. Тоғаси сўйилган қўйни майдалаб, шўрва солибди, супага дастурхон тузалган: ғарибгина уйига қандайдир файз қирганга ўхшайди. Қаери ўзғарибди, Содиков

аниқ билмайди, аммо ҳовли бошқача, ўн-ўн бешта кариндош-уруғ, яна ўша алкаш синфдошлар, кечаги икки бегона йигитнинг бири ҳам шу ерда.

— Келинг, Содиков, икки оғиз гаплашайлик, — деб халиги йигит томорқа томонга бошлади. Содиковга бу йигитнинг ўзини тутиши, гапирishi, аввало, кийими ёқмади: оқ кўйлак, қора костюм-шим, қора туфли, қора пайпоқ, сочлари калта тарашланиб, ялтирайди, кўзлари қотиб қолгандай бир нуқтага тикилган.

— Бемалол, — деди Содиков унга эргашиб. — Уэр, мен сизни таниёлмаяпман, кечаям яхши гаплашолмадик.

— Таниб ҳам қоларсиз. Шеф, келишиб олайлик, «Волга»ни сотмайсиз. У сотилган. Агар бошқача бўлса... яхши бўлмайди. Газетадаги, журналдаги жанжалли мақолани эслайсиз-а? Кетай деганингизда (икки кўлини панжара қилиб кўрсатди) ким олиб қолганини эслайсизми? Дело хали ёпилмаган...

Содиков нима дейишини билмай қолди, баданидан совуқ тер чиққандай бўлди. Меҳмон хайрлашмай чиқиб кетди. Содиков беихтиёр уч йил олдинги воқеани эслади. Ўшанда Содиков «Муштум» журналида халқ таълими тизимидаги хатокамчиликлар ҳақида умумий гаплардан иборат икки саҳифалик мақола эълон қилган эди. Унда на бирор вилоят, на бирор туман тилга олинмаган, аммо ҳамманинг дилида, тилида турган гаплар ёзилганди. Мақола шунақаям шов-шув

бўлдики, ҳамма томондан маъқулловчи, қутловчи гаплар кела бошлади. Аммо негадир ўша мақола вилоят халқ таълими бошқармасидаги битта одамга ёқмабди. Гўё у ўша танқидий гаплар ўзига қаратилган деб ҳисоблаб (саводсизликни қаранг!), редакциядан раддия талаб қилибди, судга берибди. Икки-уч ойлик сур-сурдан кейингина ҳаммаси жойига тушганди. Унгача Содиқовнинг сочлари оқариб кетди. Мактабдагиларнинг кўпчилиги «энди Содиқов қамалиб кетса керак, вазирга тил теккизибди» деб юришганди. «Вой, пасткашлар-эй, топибдию ушлайдиган жойининг энг қулайини!» У кишининг кимлигини на Содиқов, на бошқалар билишди.

Содиқовнинг энди янаям боши қотди. Кимга маслаҳат солишниям билмай қолди. Бувисидан сўрай деса, нукул йиғлайди. «Олдин суюндим. Энди нимагадир юрагимни ваҳима босяпти, болам. Биз бунақа катта нарсани эплай олмаймиз, шекилли. Ке, ўшандан кеч, болам», дейишдан нарига ўтмайди. Омина синглиси бўлса: «Олинг, ака! Маза қилиб миниб юрасиз», – дейди. Тоғаси-чи? «Сот, жиян! Сенларни бугунги холатингга машина ярашмайди. Уйда камчилигу етишмовчиликларни қара», дейди. Кимга сотади? Армияда бирга хизмат қилган дўстлари, унинг шериглари, раислари, мудирлари, шубҳали кишилари... Қайсинисига сотсаям, бошқаси бир балога йўлиқтирмаса ҳам... умрбод душман бўлиб қолади-ёв.

Фарҳод қартани сузди-ю, шерикларининг қўллари қалтираганидан уларнинг аҳволлари чатоқлигини сезгандай бўлди, уларни кузатаркан, негадир хотиржам бўлиб, қартасини очмай туриб қолди...

Саминжон қартани аста ерга қўйиб, лунжини бир шишириб, кўз қири билан ёнига – Алишерга қараган бўлди. Алишер ўз ўрнида шоп эткизиб қартасини ерга урди – бу гал ҳам омади келмаганини билдирди. Отабек эса ёрилмаган ковун: нималигини билмайсан, миллион ютсаям, ютқизсаям кесакдай тураверади.

Фарҳод энди шошилмасдан қартасини кўрди-ю, кўзини банкка тикди. Ўнтадан ортиқроқ бор-ов... Бу гал ҳам омади чопди. Онангни кўрдинг наманганликлар...

Ўшанда Фарҳод Чортоққа борганди. Аввалига ўз одатича бепарво ўйнади. Жуда осонлик билан қўли келаверди, келаверди-ю, бир маҳал ўрнига ёрдамчиси – Алижонни ўтқизиб, бирров ташқарига чиқиб келди. У ҳеч қачон иримчилик қилмаган, аммо шу гал ташқарига чикқанига минг афсус қилди. Тўхтовсиз келиб турган қўл бирор марта ҳам келмаса! Ўзидаги бори-ни ташлади. Алижонникиниям тикди. Охири ҳеч вақоси қолмади. Туриб кетиш мумкинмас. Шунда Салоҳиддин номли қартадоши зоғлик қилди. «Хўжайин, хў-ў меҳмонхонадаги хўрозни тиксинлар!» Фарҳод жонини тикса тикадики, ўша

хўрозини тикмайди. Накд беш минг «кўки»га кирган хўроз эди ўша. Нима бўлса бўлди – иложсизликдан хўрозиниям тикворди... Уям қулоғини ушлаб кетганди.

Мана бугун эса омади чопгандаям чопди. Наманганликлар ҳам, андижонликлар ҳам борбудини тикишди-ёв. Фарход борини йиғиб, энди кетишга чоғланганда, андижонликлар висир-висир қилиб қолишди. «Ха, акахонлар, энди бизникига борасизлар, би-ир хўроз шўрва пиширамиз, маза қилиб отамлашамиз», – деди Фарход. Бу гапда кесатик ҳам, масхараомуз эзиш ҳам – ҳамма нарса бор эди. Шу орада бир йигитча келиб, андижонликлардан тақамўйлов, тепакалига дастрўмолчага ўралган пул узатди.

– Ака, хўроз шўрва пишгунча бир қўл ташлайлик, зерикиб қолмаймиз, – дейишди.

– Вей, сиз бир қўл дейсизми, марҳамат, ўн қўл ҳам ўйнайверамиз, – деди Фарход картани шариллатиб ўйнарган. – Қани, қанча тикасиз?

– Мана шунинг ҳаммасини, – деди тепакал.

– Қанча ўзи?!

– Мана шу ўртада турганга-да, – деди тепакал дастрўмолни очиб. Унда 5–6 пачка 25 талик яп-янги пуллар, яна долларлар ҳам бор эди. Фарход қатларини кўриб қўйган бўлди. Бу ерда Фарход бугун ютган пуллардан анча кўп пул бор эди, юраги сал безовталангандай бўлди. Чунки Фарход «энди ютдим, ҳаммасининг чўнтаги қоқилди, уйга бораман-да, нима

килиб бўлсаям Содиковнинг лотереясини сотиб оламан», деган ўй миясига каттик ўрнашиб қолганди. Шундай бўлса ҳам сир бой бермай, картани шилди.

Бу ёғи яшин тезлигида содир бўлди, шунақаям тез ўтдики, қандай килиб ердан картани олди-ю, қандай килиб каради... бутун баданидан муз тер чиқиб, шалпайиб ўтириб қолгандан кейингина гап нимадалигини тушунди, кўзи яраклаб очилди. Ҳамма топганларини ўртага ташлади, камини эртага шу маҳалда, шу ерга олиб келишга ваъда қилди...

Ҳамма тарқаб кетгандан кейин ҳам ўтирган жойида михлангандай ўтираверди... Уй эгаси 3–4 марта чой дамлаб чиқди, арокниям сувдай ичишди, қарахт бўлиб қолишди. Охири шери-ги суяб машинага олиб чиқди, қалитни бермади, аммо машина рулига ўтиролмади гандираклаб йиқилиб тушди. Шу кўйи бироз ётиб ўхчиди – еганларининг ҳаммаси тушди, сал кўзи очилгандай бўлди.

Шериги бир амаллаб машина қалитини олиб, орқа эшикни очди. «Фарҳод ака, ўтиринг, уйга борамиз». «Хайда!» Дала йўллари – ўнқир-чўнқирлардан юрганигами, Фарҳоднинг кўзи очилгандай бўлди.

– Салом, қайга хайдаяпсан?

– Уйга-да.

– Йўқ. Уйга... уйда... борми?! Хайда!

– Қаерга?

– Янги бойникига!

– Қайси? – Салом тушунолмай сўради.

– Нима? Хўкизмисан! Янги бойни билмайсанми? Анов курымсоқ домла, «Волга» ютган.

– Э-э, айтмайсизми Содиков деб.

– Энди у бой! Аканг тугади, расво бўлди.

Улар Содиковларнинг ховлисига келишганда тонг ёришиб қолганди. Дарвоза – қанор қопли тўсик қия очилган, аёли ховлига сув сепиб юрарди.

– Келин, бой бувани чақиринг! – деди Салом.

– Бой бува! Бой бува энди йўк, – деди Фарход ҳиқиллаб.

Салом бу гапни ё эшитмади, ё эътибор бермади. Бу орада Фарход машина бардачоғидан бир нарсаларни титкилаб олди.

Содиков ухлаб ётганаканми, ҳаяллаброк чиқди.

– Ха, янги бой, мунча кутдирдингиз! Бизни назарга илмай қўйдингиз! У куни ташлангандай бўлдилар, – деб ғудранганича Фарход гандираклаб машинадан тушиб келди. Содиков буларни кўриб нафрати қўзиб кетди. У кунги ҳаракатларини ҳам хазм қилиб улгурмай, яна азонлаб келиши, камига ҳе йўк, бе йўк «сасиши» ғазабини тоширворди.

– Бойми, камбағалми, сенинг ишинг бўлмасин! Бундан кейин бу эшик олдида сенларни кўрмай. Йўқол, кет!

– Ие, ҳали шуям эшик бўлдимиз! Хи-хи, Салом, шуни эшик дейишаркан, – деб Фарход қанор қопни бир тепганди, йиртилиб, ботинкаси у ёққа

ўтиб кетди. Содиқов ҳам бўлари бўп турганди. Бу қилиғидан кейин қони қайнаб, Фарҳоднинг башарасига мушт туширганини билмай қолди.

— Ие, бой бува, ҳозирдан ўзларидан кетиб коптилар-у... Салом, қани, қочиб тур, — деб Фарҳод унга ташланди, олишув бошланиб кетди.

Тўполонни эшитиб чиққан Содиқовнинг аёли: «Буви, ўғлингизни уришяпти», — дея дод солиб, супурги билан уларни ура кетди. Қўни-қўшнилари чиқишди. Ким қимни урган, қим ажратган — билиб бўлмайди. Бир маҳал: «Воҳ! Единг-ку!» — деб Содиқов йиқилди. Бир зумда ҳамма ўз-ўзидан тинчиди. Ўрта очилиб, чўзилиб ётган Содиқовнинг ўзи қолди. Фарҳод билан Салом ҳам ўзини четга олишди-ю, Содиқовга қараб қотиб қолишди. Фарҳоднинг қўлидаги катта ош пичокдан қон томчиларди.

Туман шифохонаси жонлантириш бўлимида Содиқовнинг ёру биродарлари, қариндошларининг оёғи узилмай қолди. Ким дори-дармон ташиган, қим қон топширган...

Уч кун деганда мурдасини беришди. Жанозадан уч кун ўтиб, ҳамма лотереяни эслаб қолди. Аммо уни на хотини, на онаси топиб беролмади.

Ютуқ чиққанмиди ўзи?

МУНДАРИЖА

Шахид бўлган плаш	3
Бузокка айланган сигир	19
Қудратли пул	23
Ютук	28
Эски бой эгилди	38
Йигирмата сигир	41
Дўкондаги учрашув	43
Йўқ хомилага уй-жой	55
Дев бир кадам пастга тушди	65
«Волга» келмасдан сотилган	71
Уч қарта	74

Содиқов, Муҳаммад.

С 75 Пул жаноби олийлари [Матн]/М. Содиқов.
– Тошкент: «O'zbekiston» НМИУ, 2017. – 80 б.

ISBN 978-9943-28-726-6

УЎК 821.512.133-31

КБК 84(5Ў)7

Адабий-бадний нашр

МУҲАММАД СОДИҚ

ПУЛ ЖАНОБИ ОЛИЙЛАРИ

Қисса

Мухаррир *Н. Абдурахмонова*

Бадний муҳаррир *Ш. Қурбонов*

Техник муҳаррир *Б. Каримов*

Мусаххих *С. Салоҳутдинова*

Кичик муҳаррирлар: *Д. Холматова, Г. Ералиева*

Компьютерда тайёрловчи *Ф. Ҳасанова*

Нашриёт лицензияси АІ № 158, 14.08.2009.

Босишга 2017 йил 30 январда рухсат этилди.

Газетная пухлая қоғози. Бичими 70×100^{1/32}.

«Virtec Peterburg Uz» гарнитурасида офсет
усулида босилди. Шартли босма табоғи 3,24.

Нашр табоғи 3,16. Адади 2000 нусха.

Буюртма №17-11.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг

«O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйи.

100011, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

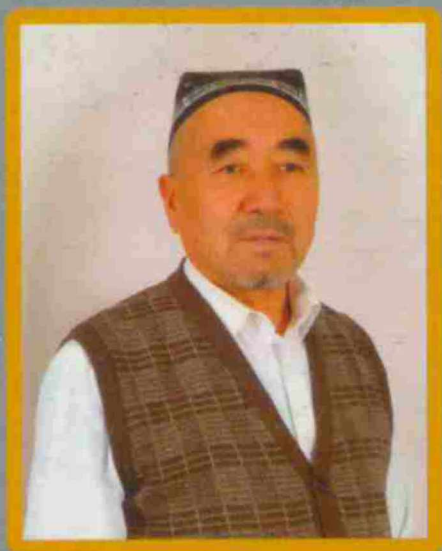
Телефон: (371) 244-87-55, 244-87-20

Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10.

e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz

www.iptd-uzbekistan.uz

**Мухаммад Содик
(Мамасоли Саримсоков)**

1950 йил 20 январда Фарғона вилоятининг Бағдод туманидаги Мирзаобод қишлоғида туғилган. 1972 йилда Фарғона Педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти факультетини битирган. 1982 йилдан Ўзбекистон журналистлар уюшмаси, 1992 йилдан Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси аъзоси. «Бойчечак», «Қора кўзойнак», «Ёшлик», «Чашма», «Йўл бошида», «Мен сизга айтсам», «Юбилярнинг хотини» тўпламлари муаллифи.

«O'ZBEKISTON»

ISBN 978-9943-28-726-6

9 789943 287266